

Archeologische Opgraving Gent, Abeelstraat 11

Titel

Archeologische opgraving Gent, Abeelstraat 11

Auteur(s)

Christine Swaelens en Robrecht Vanoverbeke
Bijdrages van Olivier Van Remoorter, Ron Bakx en Jelle De Mulder

BAAC-Projectnummer

2016-241

Plaats en datum

Gent, 25 juli 2017

Reeks en nummer

BAAC Vlaanderen Rapport 566
ISSN 2033-6896

Wettelijk depot

De Zwarte Doos, Stad Gent

Inhoud

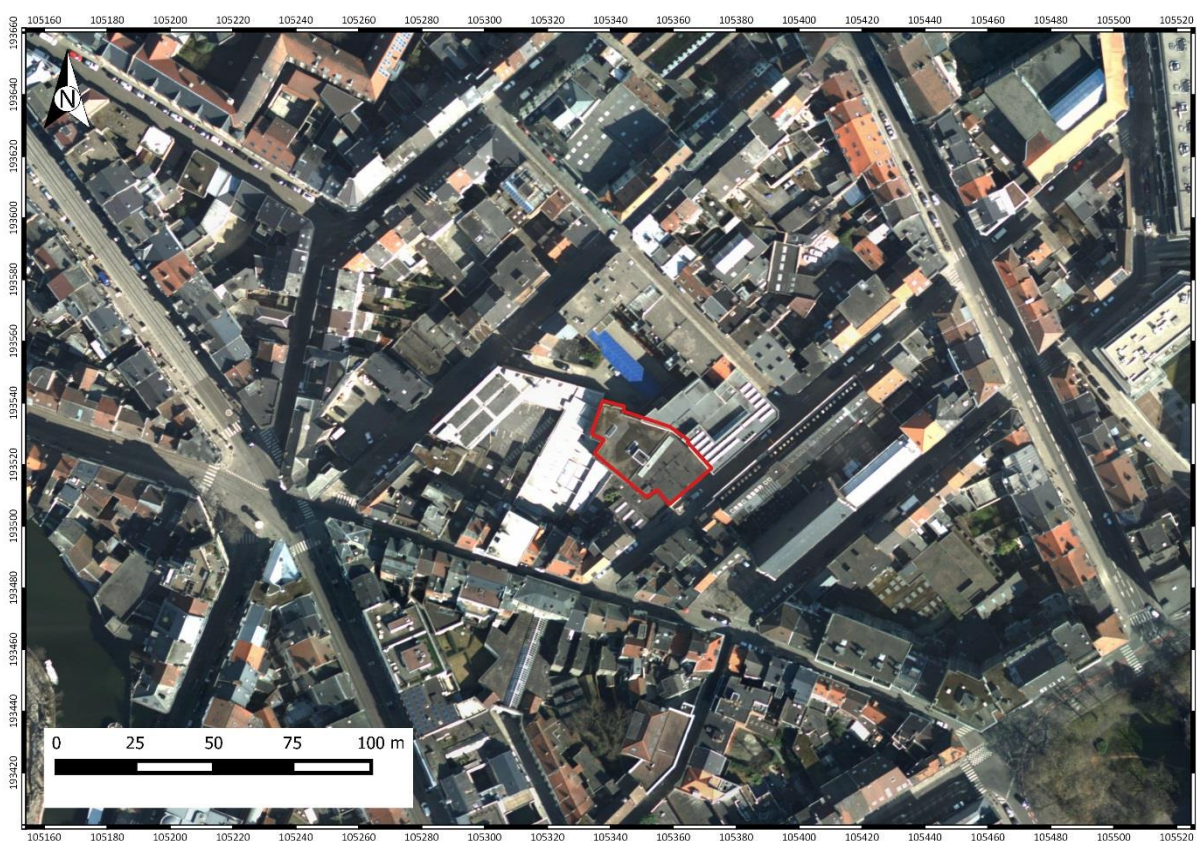
1	Inleiding	5
2	Huidige en toekomstige situatie.	8
3	Bureauonderzoek	12
3.1	Landschappelijke en bodemkundige situering	12
3.2	Historiek van de site en omgeving	14
3.3	Cartografie	17
3.4	Onderzoek in de buurt.....	27
3.5	Archeologische verwachting	28
3.6	Beantwoorden onderzoeksvragen	28
4	Opgravingsresultaten	32
4.1	Sloopbegeleiding.....	32
4.2	Diepste uitgraving	36
5	Uitwerking vondsten en monsters.	42
5.1	Middeleeuws aardewerk	42
5.1.1	<i>Methodologie</i>	42
5.1.2	<i>Technische en morfologische kenmerken van het aardewerk</i>	43
5.2	Postmiddeleeuws aardewerk uit beerkuil S1.002	55
5.3	Metaal	58
6	Besluit	61
7	Bibliografie	63
8	Lijst met figuren	65
9	Bijlagen	67
9.1	Alle lijsten.....	67
9.1.1	<i>Sporelijst</i>	67
9.1.2	<i>Vondstenlijst</i>	67
9.1.3	<i>Fotolijst</i>	67
9.1.4	<i>Tekenvel</i>	67
9.2	Digitale versie van het rapport, de bijlage en het fotomateriaal	67

Technische fiche

Naam site:	Gent, Abeelstraat
Ligging:	Oost-Vlaanderen, Gent, Abeelstraat 11
Kadaster:	Gent, Afdeling 4, Sectie D; perceel 1865k
Onderzoek:	Archeologische opgraving
Opdrachtgever:	Goplus nv
BAAC-projectcode:	2016-241
Vergunningsnummer:	2016/289
Opdrachtnemer:	BAAC bvba, Hendekenstraat 49, 9968 Assenende
Vergunninghouder:	Robrecht Vanoverbeke
Terreinwerk:	Robrecht Vanoverbeke (projectleiding), Annelies Claus en Margot Vander Cruyssen.
Verwerking:	Robrecht Vanoverbeke, Margot Vander Cruyssen, Christine Swaelens, Olivier Van Remoorter, Ron Bakx en Jelle De Mulder.
Trajectbegeleiding:	Gunter Stoops (Dienst Stadsarcheologie Gent)
Bewaarplaats archief:	De Zwarte Doos, Stad Gent.
Grootte projectgebied:	690 m ²
Grootte onderzochte oppervlakte:	325 m ²
Duur veldwerk:	2 werkdagen

1 Inleiding

In het kader van een stedenbouwkundige vergunningaanvraag tot afbraak van verschillende gebouwen en het oprichten van twaalf nieuwe wooneenheden in de Abeelstraat 11 te Gent (kadastraal: afdeling 4, sectie D, perceel: 1865k; zie figuur 2), heeft BAAC Vlaanderen bvba een archeologisch onderzoek uitgevoerd. De firma Goplus nv ontwikkelt het terrein met o.a. het oprichten van een nieuwbouwblok met ondergrondse parkeergarage. Hierdoor dreigde een aanzienlijk stuk van het bodemarchief verloren te gaan. Het plangebied, met een oppervlakte van ca 680 m², bevindt zich aan de oostkant van het centrum van Gent, gelegen binnen het vierhoekig bouwblok dat gevormd wordt door de Abeelstraat aan de zuidzijde, de Belgradostraat aan de noordzijde, de Pelikaanstraat aan de oostzijde en de Brabantdam aan de westzijde (zie figuur 2). Voor de realisatie van het nieuwe bouwproject zullen alle gebouwen worden gesloopt en vervangen door nieuwe bouwvolumes met bijhorende ondergrondse parkeergarage. De te onderzoeken oppervlakte was ca. 320m² groot en kwam overeen met de toekomstige parkeerkelder. De Dienst Stadsarcheologie Gent adviseerde om deze zone te onderwerpen aan een archeologische opgraving.

Figuur 1: Situering van het plangebied op de orthofoto.¹

De locatie is in historisch oogpunt interessant. Reeds vanaf het midden van de 13de eeuw komt het gebied waarbinnen de onderzoekslocatie heden is te situeren binnen het stedelijk grondgebied te liggen. Op basis van het archeologische potentieel van vergelijkbare percelen binnen de historische binnenstad werd door de Dienst Stadsarcheologie Gent beslist om direct over te gaan naar een opgraving en de fase van prospectie over te slaan.

Deel van de opdracht was om voorafgaand aan het veldwerk een gedegen bureaustudie te maken. Het doel van de archeologische bureaustudie was om de aanwezigheid en bewaringstoestand van de archeologische monumenten te kunnen inschatten, om de historische bebouwing te kennen, om de

¹ www.geopunt.be

Figuur 3: gestripte bebouwing achteraan op het perceel.

2 Huidige en toekomstige situatie.

Het onderzoeksterrein aan de Abeelstraat te Gent is op heden gesitueerd binnen een sterk verstedelijkt gebied ten zuidoosten van de historische kern van Gent. Zoals hoger reeds vermeld kwam het gebied rondom de onderzoekslocatie omstreeks het midden van de 13de eeuw binnen de stadsgrenzen te liggen.

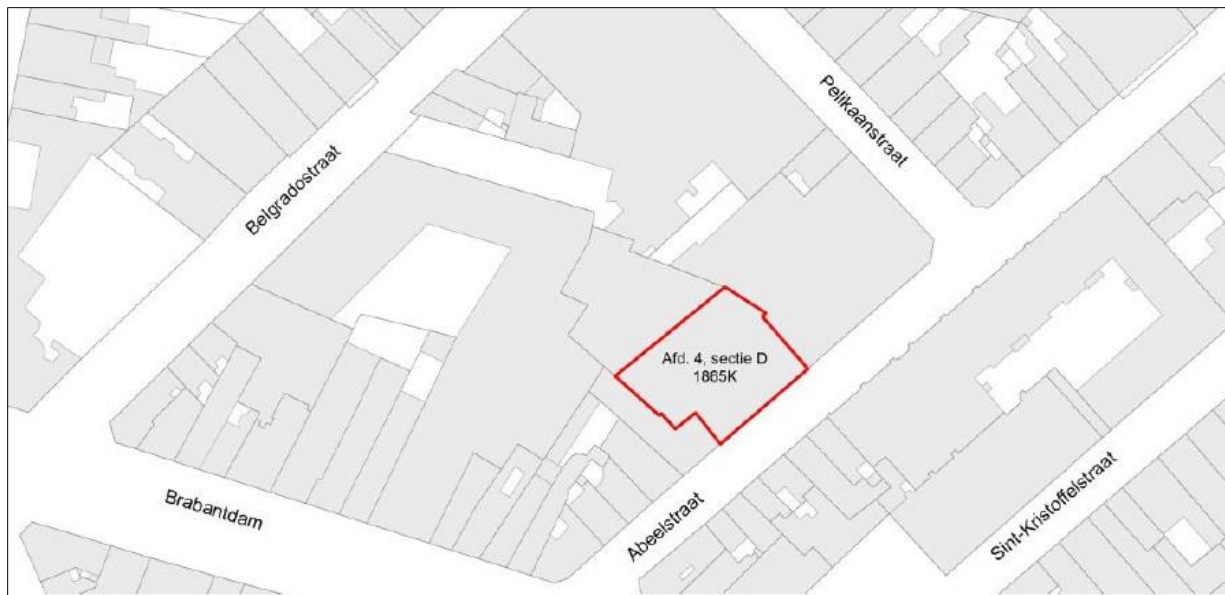
Het totale plangebied is ca. 680 m² groot en was vóór de sloop volgebouwd met woningen en magazijnen/loodsen. De Abeelstraat is een dwarsstraat die de Brabantdam, één van de historische invalswegen tot de stad, met de Keizer Karelstraat verbindt en doorloopt in het oosten tot aan de straat Apostelhuizen. De Abeelstraat werd rond 1881 verbreed en recht getrokken. Op heden is de straat bebouwd met kleine burgerhuizen uit de late 19de en vroege 20ste eeuw.⁴

Vlakbij de onderzoekslocatie, en op de vernoemde invalsweg, was ooit één van de middeleeuwse stadspoorten gelegen, nl. de Hooipoort (zie Figuur 9). Het Hooie verwijst naar de grasland-gebied aan de oevers van de toenmalige Schelde net ten zuiden van deze stadspoort.

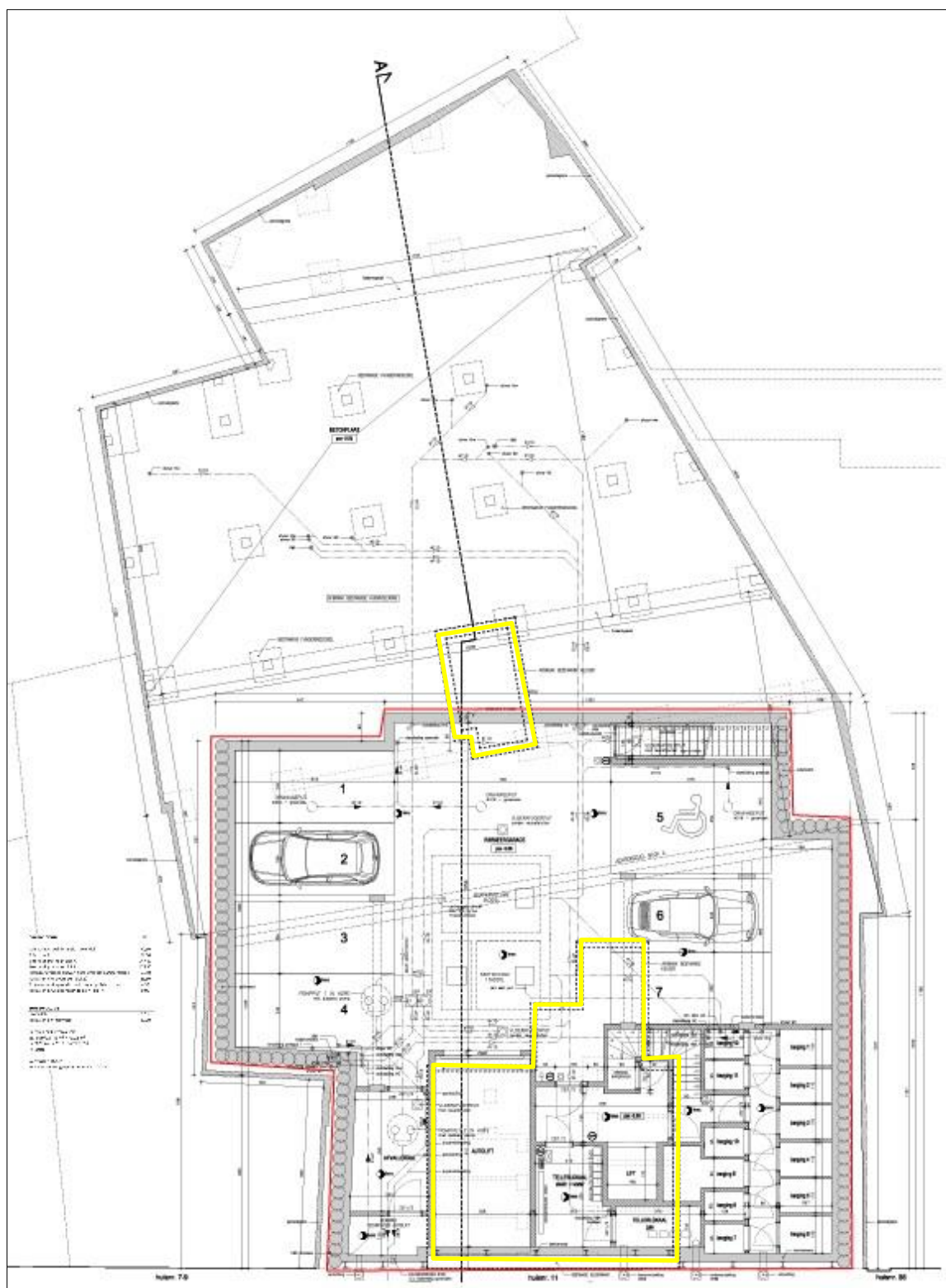
Tot kort voor de start van het archeologisch onderzoek waren de terreinen nog bebouwd met panden die in de jaren 60-70 van vorige eeuw waren opgetrokken. Het deel langs de straatkant werd voor aanvang van het onderzoek volledig gesloopt. Op het achterterrein werd deze bouw gestript, maar bleef de constructie behouden om deze om te vormen binnen het nieuwbouwproject (zie figuur 3).

Een deel van het terrein zal binnen het nieuwbouwproject onderkelderde worden. De oppervlakte van het toekomstig onderkelderde deel bedraagt ca. 320 m² en behelst de zuidelijke helft van het plangebied, tegen de Abeelstraat aan. De ondergrondse kelder wordt aangelegd in functie van parkeergelegenheid en berging (Figuur 5). De ontgravingsdiepte voor de toekomstige kelder zal gemiddeld 2,70 m onder het maaiveld bedragen, met lokale verdiepingen voor de liftkoker.

⁴<https://inventaris.onroerendergoed.be/>

Figuur 4: Toekomstige inplanting van kelder verdieping (in het rood) binnen de onderzoeklocatie.⁵

Figuur 5: Toekomstige inplanting van kelderverdieping (in het rood) binnen de onderzoeklocatie.⁶ In geel de recente kelderruimtes (noorden is in de rechter bovenhoek).

⁶ Plan via opdrachtgever.

Voor de start van de effectieve opgraving werd de nodige bebouwing gesloopt. Ook een grote centrale kelder werd onder archeologische begeleiding verwijderd (zie verder). De eigenlijke uitgraving van de 'kuip' werd pas uitgevoerd na het plaatsen van de secans-palenwand. In tussentijd werd een archeologische bureaustudie opgemaakt waarin de verwachtingen werden geformuleerd.

In de Bijzondere Voorwaarden, opgesteld voor dit onderzoek, werden verschillende onderzoeksvragen opgesteld waar een antwoord op dient gegeven te worden. Deze onderzoeksvragen zijn:

Tijdens de bureaustudie:

1. Wat zijn de gekende archeologische en historische gegevens?
2. Hoe was de oude perceelsindeling?
3. Welke info is er nog te vinden over de huidige bebouwing of voormalige constructies op het terrein?
4. In welke mate/zone is het terrein grondig verstoord?
5. Is er via archeologisch onderzoek of waarnemingen op aanpalende of nabijgelegen percelen reeds info beschikbaar over de dikte en de opbouw van het aanwezige bodemarchief?
6. Welke onderzoeksvragen moeten bijkomend bij de opgraving beantwoord worden?
7. Wat is de te volgen strategie tijdens de opgraving?

Tijdens de opgraving:

1. Wat is de aard, omvang, datering, en conservatie van de aangetroffen archeologische resten?
2. Hoe is de opbouw van de chronologie van de aanwezige archeologische resten?
3. Wat is de relatie tussen de bestaande panden en het aanwezig archeologisch erfgoed?
4. Zijn er sporen en structuren aanwezig? Zo ja, wat is hun onderlinge samenhang?
5. Welke specifieke activiteiten hebben in het onderzoeksgebied plaatsgevonden?
6. Wat zijn de materiële aanwijzingen hiervoor? Passen deze in de historische context van de locatie?
7. Wat zeggen de aangetroffen vondsten over de welstand, levenswijze, sociale, economische en culturele achtergrond van de gebruikers/bewoners gedurende hun gebruikperiode?
8. Levert het organische en anorganische vondstmateriaal nieuwe inzichten inzake ontstaans- en bewoningsgeschiedenis van de site, eventueel ook over de materiële cultuur?
9. Uit welke periode dateren de vondsten? Kan er een functionele interpretatie aan gegeven worden?
10. Wat is de datering en samenstelling van de aangetroffen ophogingslagen?
11. Hoe kaderen de resultaten van dit onderzoek binnen onze kennis binnen de stadsontwikkeling van Gent?

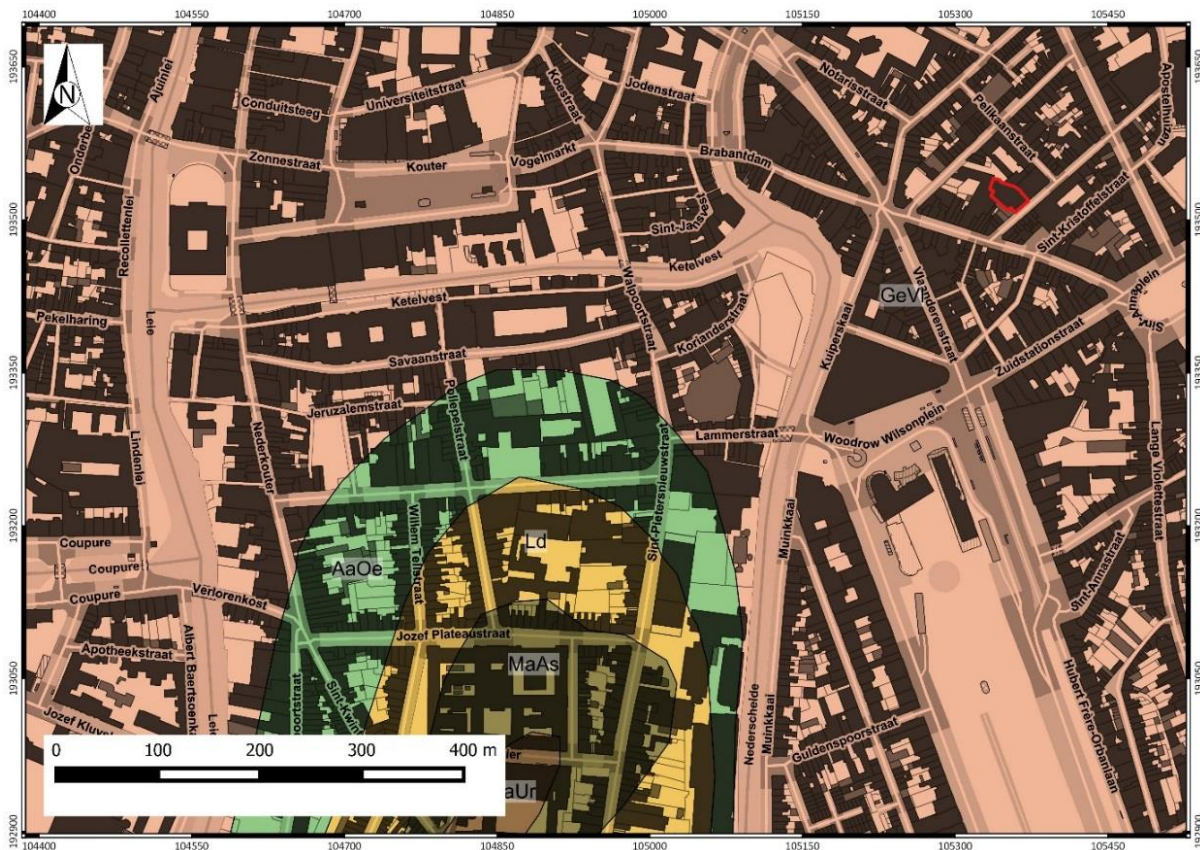
Deze onderzoeksvragen zullen worden beantwoord verderop dit verslag.

3 Bureauonderzoek

In het bureauonderzoek wordt een overzicht gegeven van de beschikbare kennis inzake bodemkunde, geomorfologie, historie en archeologie met betrekking tot de onderzoeklocatie en de directe omgeving. Deze informatie vormt de basis voor de archeologische verwachting van het onderzoeksgebied en kan aanleiding geven voor een gespecificeerde opgravingsstrategie.

3.1 Landschappelijke en bodemkundige situering

Het Gentse grondgebied situeert zich geologisch gezien binnen de Vlaamse Vallei en is gelegen in de nabijheid van de samenvloeiing van de Leie en de Schelde.⁷ Deze Vlaamse Vallei is een uitgestrekt gebied met verre horizons, een laag reliëf en een dicht net van waterlopen waarvan de belangrijkste in de Noordzee uitmonden. De twee voornaamste rivieren, de Schelde en de Leie, die in Gent samenkomen, bepalen het lage en waterrijke landschap van Zandig Vlaanderen. De riviervalleien wisselen af met zandige hoogten die zelden hoger reiken dan 15 m boven de zeespiegel. De hoogste top met een hoogte van 29,10 m is de Blandijnberg. Deze verheffing is een getuigenheuvel uit het tertiair en bevindt zich op de plaats waar de Leie en Schelde elkaar het dichtst naderen.⁸ De gunstige situatie met leefbare hoogten dicht bij water oefende een grote aantrekkingskracht uit op mensen. Dat gold ook al voor de eerste bewoners, zowat 60.000 jaar geleden.⁹

Figuur 6: De onderzoekslocatie (aangeduid in het rood) op de Tertiair-geologische kaart.¹⁰

⁷ Declercq & Laleman, 2010, p.21.

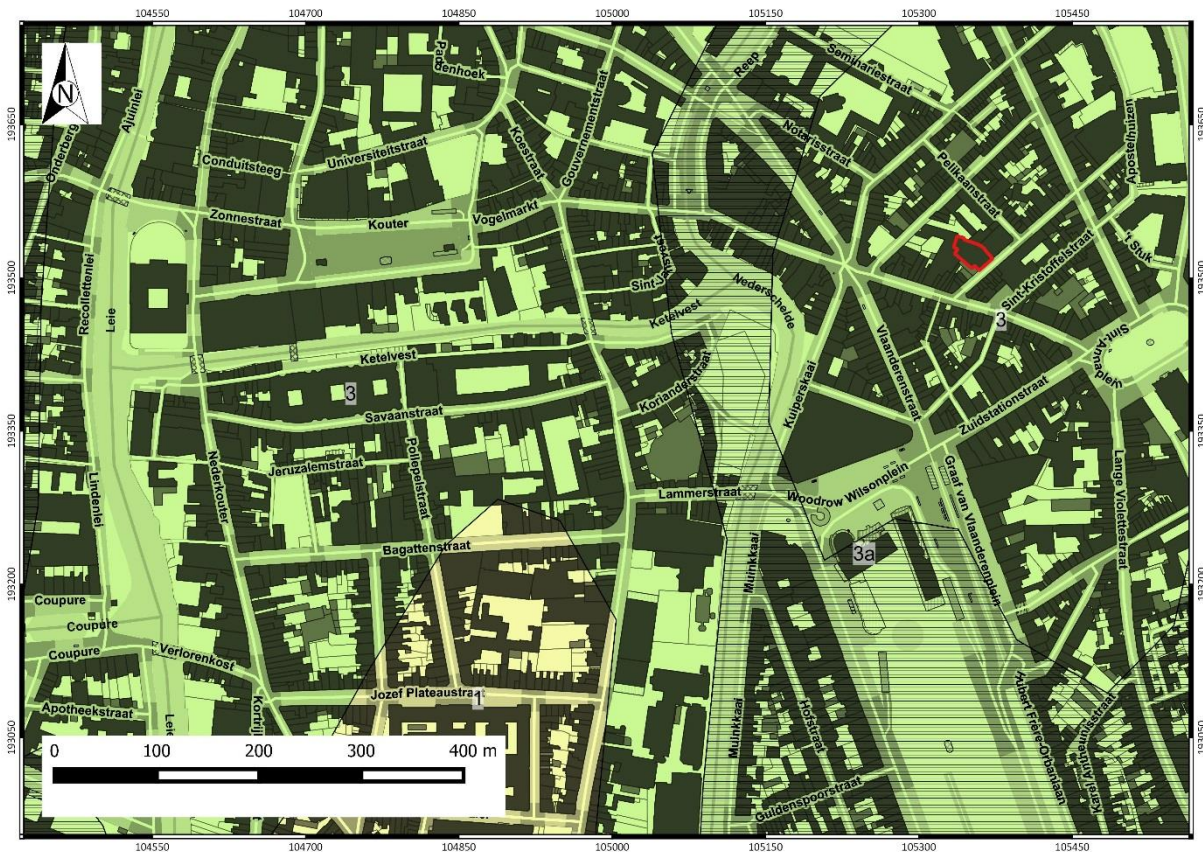
⁸ Capiteyn et al, 2007, p. 6.

⁹ Declercq & Laleman, 2010, p.21.

¹⁰ DOV VLAANDEREN, Databank Ondergrond Vlaanderen, <https://dov.vlaanderen.be/dovweb/html/index.html>

In het sterk verstedelijkt landschap van vandaag valt er van de oorspronkelijke topografie niet zo veel meer te merken, hoewel toponiemen als berg, kouter of donk voor de hoogten en meers, gracht en lei voor de laagten, nog herinneren aan vroegere landschappen.¹¹¹²

De Vlaamse Vallei is een depressie die door fluviaatiele processen is uitgeschuurd vanaf het Midden-Cromerien en in de loop van het Weichselien opgevuld is geraakt. In het Laat-Pleistoceen (130.000-11.650 BP¹³) werd de Vlaamse Vallei in haar definitieve vorm uitgeschuurd. Het diepste punt van deze uitschuring werd bereikt op de overgang van het Eemien (130.000-117.000 BP) naar het Weichselien (117.000 BP-11.650 BP). In deze periode waren de Leie en de Schelde meanderende rivieren met een sterk veranderende loop. In het Weichselien werd het klimaat kouder en verkregen de rivieren als gevolg hiervan een vlechtend geulenpatroon. Tijdens de lente werd door het smeltwater zand en leem afgezet over de ganse breedte van de vallei. Tijdens de daaropvolgende zomer nam het debiet af en trok het water zich terug naar het hoofdstroomgebied. In de actieve geulen werd nog steeds zand afgezet, terwijl in de depressies in de valleivlakte leem sedimenteerde. Tijdens het Laatglaciaal (de laatste fase van het Weichselien, 14.640-11.650 BP) en in het Holoceen (11.650 BP tot nu) verbeterde het klimaat opnieuw en verkregen de Leie en Schelde opnieuw een meanderend patroon.

Figuur 7: Het plangebied (angeduid in het rood) op de kwartair-geologische kaart.¹⁴

Volgens de Quartairgeologische kaart van Vlaanderen (Figuur 7) dagzomen in het plangebied *fluviaatiele afzettingen van het Holoceen en mogelijk Tardiglaciaal (Laat-Weichseliaan) (FH)*. Hieronder bevinden zich *eolische afzettingen van het Weichseliaan (Laat-Pleistoceen), mogelijk Vroeg-Holoceen (ELPw), en op nog grotere diepte fluviaatiele afzettingen van het Weichseliaan (FLPw)*.

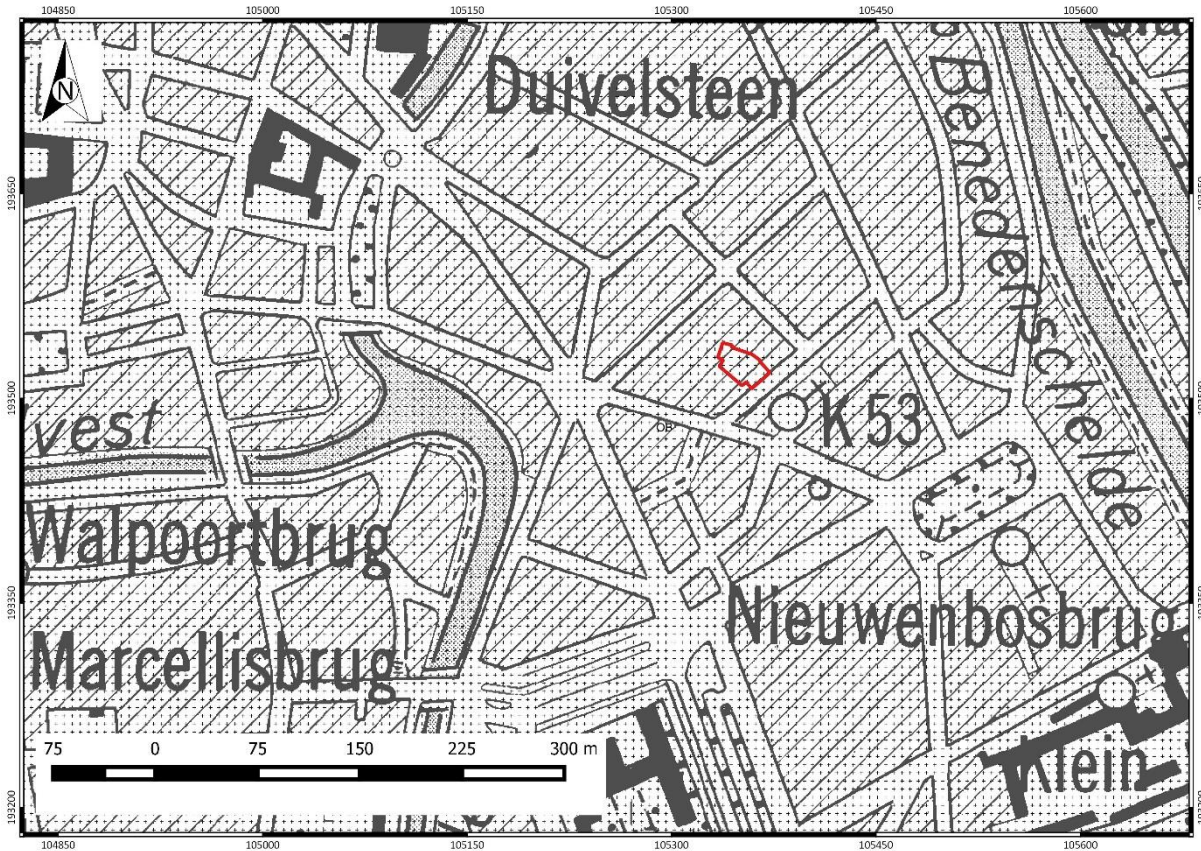
¹¹ Capiteyn et al, 2007, p. 6.

¹² Declercq & Laleman, 2010, p.21.

¹³ BP = before present. Dit komt neer op jaren voor het overeengekomen jaar 1950, dat wordt gelijkgesteld met het heden.

¹⁴ DOV VLAANDEREN, Databank Ondergrond Vlaanderen, <https://dov.vlaanderen.be/dovweb/html/index.html>

De bodemkundige gegevens voor het plangebied zijn schaars, aangezien het midden in de bebouwde kom van Gent is gelegen en daarom niet gekarteerd voor de bodemkaart van Vlaanderen (figuur 12).

Figuur 8: Het plangebied (aangeduid in het rood) op de Bodemkaart.

3.2 Historiek van de site en omgeving

De ontwikkeling van het middeleeuwse Gent vangt aan in de 9^e eeuw. In deze periode wordt verwezen naar het 'portus Ganda', een handelsnederzetting aan een rivier in de buurt van de Sint-Baafsabdij.¹⁵ Als gevolg van de Noormanneninvallen in de tweede helft van de 9^e eeuw werd de buurt van de abdij verlaten en vestigden de bewoners zich 500 meter stroomopwaarts op de linkeroever van de Schelde. De nieuwe nederzetting droeg de naam 'Gandavum'. De nederzetting, met een oppervlakte van nauwelijks 6 ha, werd op het einde van de 9de eeuw omweld.¹⁶

Door een bloeiende lakennijverheid en de handel in wol, groeide de bevolking vanaf de 2^e helft van de 10de eeuw fors aan. Nieuwe stadskernen ontstonden: Sint-Jacobs in 1093, Sint-Michiels in 1105 en Sint-Niklaas in 1120.¹⁷ Het areaal binnen de eerste portusomwalling bleek te klein te zijn voor deze snelle groei en reeds in de 11^e eeuw werd gestart met de uitbreiding van de stad. De stadsuitbreiding zou ca. 1100 een areaal van meer dan 80 ha beslaan. Op plaatsen waar de toenmalige stad niet door natuurlijke waterlopen is omgeven, werden nieuwe grachten aangelegd.¹⁸ De toegang tot de binnenstad werd verschaft door verschillende stadspoorten. Zoals hoger reeds gesteld, was het plangebied vlakbij een oude invalsweg tot de historische stad gelegen nl. de Brabantdam. Een eerste poort op deze historische weg was de Brabantpoort of Braampoort (nr. 10 in Figuur 9), te situeren aan de kruising van de Brabantdam met de Schelde. Door de stadsuitbreiding van midden 13^e eeuw verloor

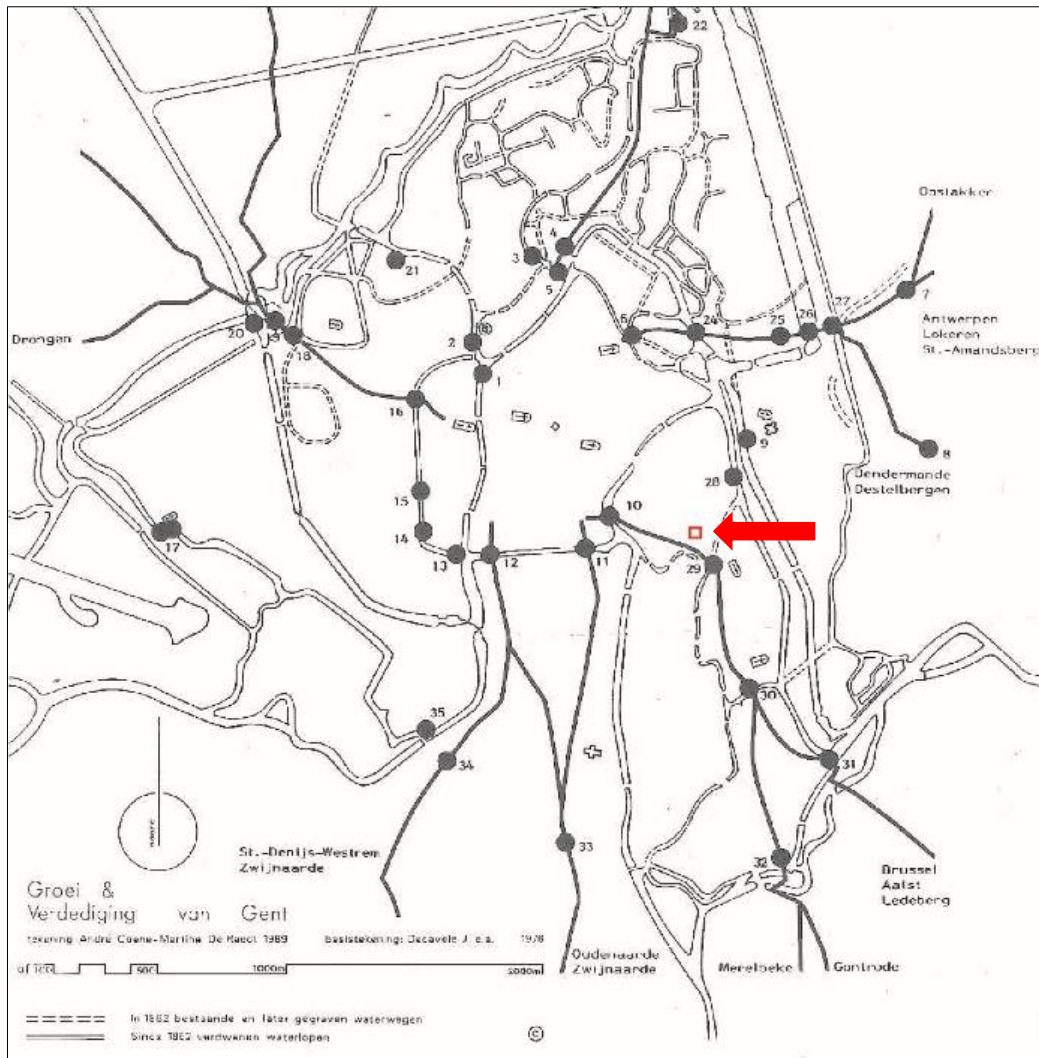
¹⁵ Declercq & Laleman, 2010, p. 41.

¹⁶ Declercq & Laleman, 2010, p. 42.

¹⁷ Declercq & Laleman, 2010, p. 48.

¹⁸ Laleman et al, 1985, p.16.

deze echter zijn functie en werd vervangen door de Steenpoort of Hooipoort meer zuidoostwaarts op dezelfde route (Figuur 9). Deze Hooi- of de Steenpoort (nr. 29 in Figuur 9) werd gebouwd rond 1254, toen de Brabantwijk, of de zogenaamde Overschelde-wijk, bij de stad werd gevoegd. Dit gebeurde onder initiatief van Gravin Margaretha van Constantinopel.¹⁹ De Steenpoort moet slechts op minder dan 100 m van het onderzoeksgebied, aan/onder het huidige Sint-Annaplein, te situeren zijn.

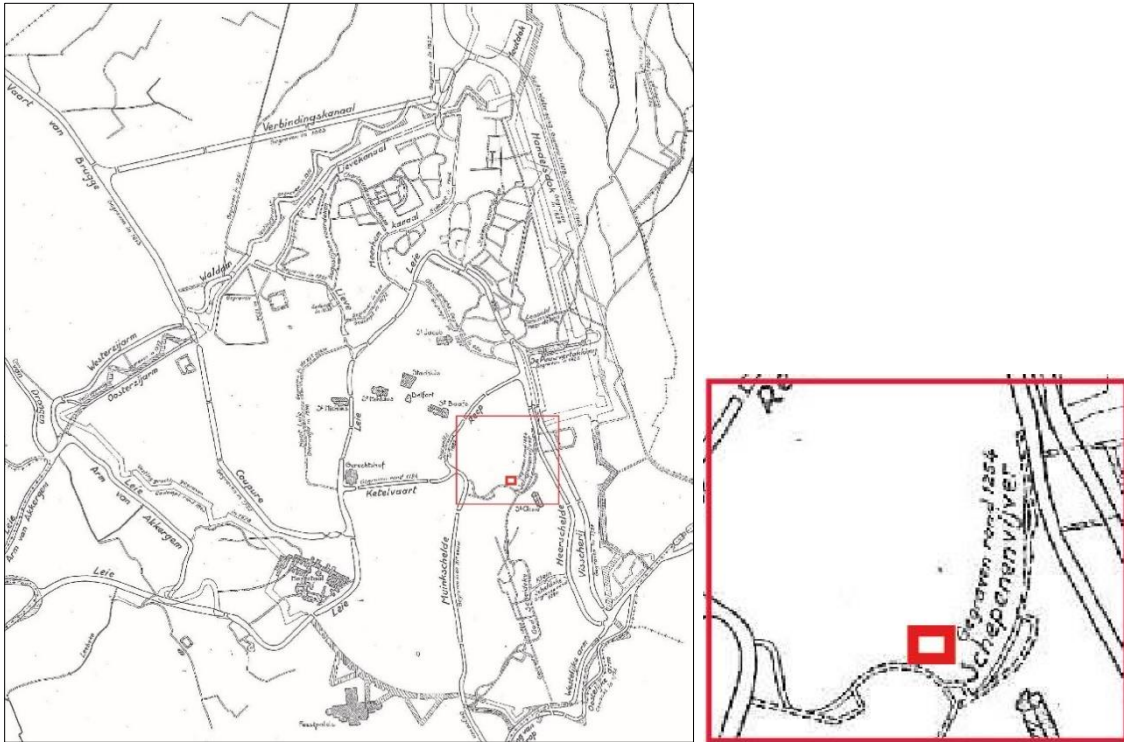
Figuur 9: Aanduiding van het onderzoeksgebied, de Braampoort/Brabantpoort (10) en de Hooipoort/Steenpoort (29).²⁰

Deze stadsuitbreiding ging gepaard met de aanleg van nieuwe verdedigingslijnes. Binnen deze ontwikkeling kadert het uitgraven van het eerste deel van het Oud Scheldeke (Klein Scheldeken of Scheldeken) in 1254 (Figuur 10). Deze Scheldearm was één van de belangrijkste waterlopen in Gent. Het voormalige verloop ervan is terug te vinden in een het huidig stratennet. Via de Muinschelde liep deze waterweg langsheen het tracé van de huidige Oudescheldestraat. Op het einde van deze straat vertakte de Oude Schelde oostwaarts in de Schepenenvijver (Capucijnenvaardeken) om via de St.-Kristoffelstraat aan de Koepoortkaai in de Nederschelde te vloeien. Zuidwaarts liep het traject achter de huidige Frère-Orbanlaan, kruiste het Zuidpark om via de Tentoonstellingslaan richting ter Platen in de Schelde uit te komen. Een aftakking aan de Vijfwindgaten zorgde voor de verbinding met de Nederschelde. In de loop van de late 19de eeuw en begin 20ste eeuw kreeg de wijk na verschillende

¹⁹ Coene & De Raedt, 2011, p. 21.

²⁰ Coene & De Raedt, 2011, p. 28.

saneringswerken een sterk gewijzigd uitzicht. Zo startten bijvoorbeeld in 1884 de werken voor de demping en overwelving van de Oude Schelde. In 1909 waren deze voltooid.²¹

Figuur 10: De verscheidene middeleeuwse waterlopen in Gent.²² De onderzoeklocatie is aangegeven (in het rood).

Net ten zuiden van het onderzoeksgebied lag het Kapucijnenklooster. Op aanbeveling van Alexander Farnese stelde het stadsbestuur de Kapucijnen een deel van het godshuis van de volders met de bijhorende Sint-Christoffelkapel (Figuur 12) ter beschikking (1589). Het complex was gelegen aan het einde van de Brabanddam bij de Hooi- of Steenpoort, waarschijnlijk op de plaats waar in de 13de eeuw het Zakbroedersklooster lag. Na wat verbouwingen betrokken de eerste kapucijnen al in 1589 hun nieuwe klooster (Figuur 13). Ook de kapel, tijdens het Calvinistisch bewind voor de Protestantse eredienst gebruikt, werd kerkelijk "gereconcilieerd". Het klooster had ook zijn eigen kerkhof. Op kosten van het stadsbestuur nam het klooster uitbreiding door aankoop van een aantal belendende percelen en nieuwe bouwwerken (1610-1613). In 1632 werd een nieuwe, nu nog bestaande, kloosterkerk opgetrokken in een overgangsstijl (laatgotisch - renaissance). De Gentse Kapucijnen bezaten een eigen lakenweverij, waar de stof voor de habijten van alle Zuid-Nederlandse ordebroeders geweven werd. Na betwistingen met het wolweversambacht verbood het stadsbestuur deze bedrijvigheid aan de Kapucijnen (1718). De Fransen schaften in 1796 het klooster af en werd het als militair magazijn gebruikt. De kerk werd in 1816 aan de protestantse eredienst toegewezen (Figuur 18). Wat nog overbleef van de kloostergebouwen werd vanaf 1828 als stadsschool gebruikt. De meeste gebouwen werden gesloopt bij de aanleg van nieuwe straten (1842-1848).²³

Op de Muinckmeerschen, een groot onbebouwd gebied ten zuidwesten van het onderzoeksgebied werd in 1837 het Zuidstation aangelegd. Dit gebied was eigendom van de Sint-Pietersabdij en zoals onder andere gebruikt als weiden voor het bleken van lakens. Gepaard met de bouw van het station is de (her)aanleg van verschillende straten en pleinen in de omgeving van het station. Tussen 1841 en

²¹ <http://www.gentdekuip.be/index.php?id=201>

²² Coene & De Raedt, 2011, p. 16.

²³ http://search.arch.be/nl/zoeken-naar-archiefvormers/zoekresultaat?text=eac-BE-A0500_119297&inLanguageCode=DUT&view=eac

1846 werd het rechthoekige Sint-Annaplein aangelegd en de Oude Scheldestraat. Andere nieuwe straten waren de Keizer Karelstraat en de Capucinestraat (nu de Belgradostraat). Sommige straten werden verbreed zoals de Brabantdam en de Kuiperskaai. Tussen 1843 en 1854 werd de Keizer Karelstraat rechtlijnig doorgetrokken zodat het Zuidstation kon verbonden worden met de handelsactiviteiten rond Bij Sint-Jacobs en de Vrijdagmarkt.²⁴ Er werd een verschil gecreëerd tussen de breedte van de gevels van de secundaire zijstraten (de Belgradostraat en de Abeelstraat) en de hoofdstraten (de Keizer Karelstraat). Om toch het idee te geven dat de zijstraten eveneens huisvesting bood aan de hoge standing werd de breedte van de zijstraten groter, maar slechts een tiental meter inwaarts. Brede stompjes straatdeel werden hiervoor uitgetekend voor zowel de Sint-Christoffelstraat als de Abeelstraat. In 1861 werd besloten om de Abeel-, Belgrado- en Lange Boomgaardstraat over de hele lengte een breedte te geven van 12 m.²⁵

Een laatste stap in de ontwikkeling van het Zuid gebeurde in 1880 met het Zollikofer-De Vigneplan om de verkrotting in de buurt van het station tegen te gaan en plaats te maken voor kapitaalcrachtige burgers om zich te vestigen. Een essentieel onderdeel van dit plan was de aanleg van de centrale brede Vlaanderenstraat tussen 1883 en 1889 zodat ook het Zuidstation kon verbonden worden met de handelszaken in het stadscentrum. Hierbij werd de wijk achter de Brabantdam aangepakt dat bestond uit "ellendigen hoop beluiken, waar armoede en ontucht nevens elkander woekerden, te midden van de eenen lucht verpest door de uitwasemingen die opstegen uit de wateren der Oude-Schelde en welker niet gekalsijde straten tot modder doorweekt waren"^{26, 27}

3.3 Cartografie

Een belangrijke bron van informatie is het historisch kaartmateriaal. Op basis van deze oude kaarten kan een beeld worden gegeven van hoe de bebouwing ter hoogte van de onderzoeklocatie evolueerde door de eeuwen heen. De eerste kaarten met betrekking tot het onderzoeksgebied zijn slechts voorhanden vanaf de 16^e eeuw. De afwezigheid van bebouwing op deze kaarten is echter geen garantie dat er niets is geweest. In de beginperiode van de cartografie werden voornamelijk grotere nederzettingen en belangrijke (militaire) bouwwerken zoals stadsomwallingen, kerken, kloosters en kastelen weergegeven en was er geen of weinig aandacht voor de burgerlijke architectuur. Het was vaak niet de bedoeling om de huizen in detail of juist weer te geven. Pas vanaf de 19^e eeuw verschijnen de eerste gedetailleerde kadasterkaarten. Een concrete huisgeschiedenis is uit alleen cartografisch materiaal niet af te leiden.²⁸ De kaarten kunnen wel ondersteunend en illustratief werken.

Voor Gent zijn verschillende historische kaarten, plannen en stadsgezichten beschikbaar. Hieronder wordt in een selectie daarvan de ontwikkeling van de onderzoeklocatie weergegeven.

Een eerste kaart die hier wordt geraadpleegd, is een detail uit het **Panoramisch gezicht op Gent van 1534** (Figuur 11). Ondanks de figuratieve weergave van het plan, kan de aanwezigheid van bebouwing aan de onderzoeklocatie bevestigd worden. Het onderzoeksgebied ligt in de schaduw van de 13de eeuwse Hooipoort (of Steenpoort). Ook de verouderde Braampoort, centraal bovenaan, langs dezelfde Brabantdam, was toen nog aanwezig in het straatbeeld. Ingeklemd tussen de stadspoort en de onderzoeklocatie is de Sint-Christoffelkerk duidelijk zichtbaar. De direct omgeving van de onderzoeklocatie is reeds dicht bebouwd.

²⁴ Coene & De Raedt, p. 111.

²⁵ Idem, p. 114.

²⁶ De Buck P., 1913, p41.

²⁷ Coene & De Raedt, 2011, p. 164-165.

²⁸ Charles et al, 2001, p. 55.

Figuur 11: De onderzoekslocatie ruwweg aangegeven op het Panoramisch Gezicht op Gent uit 1534. Ook de vlakbij gelegen Hooipoot is duidelijk zichtbaar. Noorden is rechts.

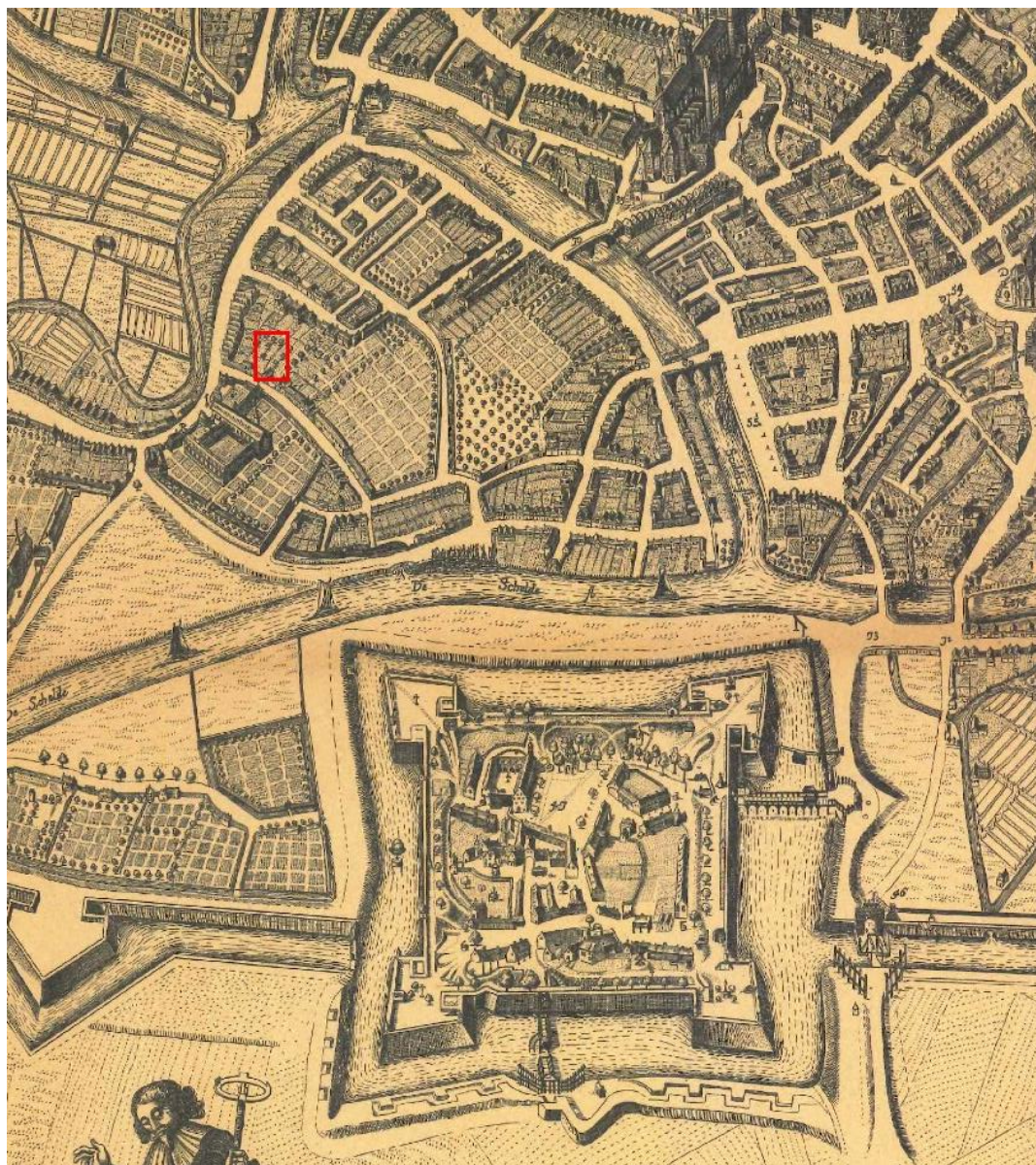
Een volgende afbeelding (Figuur 12) is de **stadsplattegrond uit het jaar 1559**, gemaakt door **Jakob Roelofs van Deventer**. Van Deventer was de koninklijke geograaf van Keizer Karel. Op deze kaart ligt net ten zuiden (rechts) van het onderzoeksgebied wederom de Sint-Christoffelkerk die in 16^e eeuw aan de Kapucijnen werd overgedragen. De poorten lijken verdwenen te zijn of alleszins niet meer zo prominent aanwezig. Ook hier is er aan de toenmalige Abeelstraat sprake van een dense bebouwing.

Figuur 12: Aanduiding van het onderzoeksgebied (in het rood) op de kaart van Deventer uit 1559 met de nog aanwezige St Christoffelkapel.²⁹ (Noorden is boven)

De **stadsplattegrond van Sanderus en Hondius uit het jaar 1641** (Figuur 13) geeft een nog meer gedetailleerd beeld van de bebouwing op en rondom het onderzoeksterrein. Ten zuidoosten van het plangebied zijn de gebouwen van het kloostercomplex der Kapucijnen duidelijk merkbaar. Van de stadspoorten is geen spoor meer te bekennen. Ter hoogte van de onderzoekslocatie wordt deze keer geen specifieke prominent aanwezige bebouwing weergegeven, De zone van het onderzoeksgebied lijkt enkel direct aan de straat een lichte bebouwing te kennen met daarachter eerder een invulling als tuin.

²⁹Coene & De Raedt, 2011, p. 34.

Figuur 13: Detail uit de stadsplattegrond van Sanderus en Hondius uit 1641. De onderzoekslocatie is in rood aangegeven.³⁰ (Noorden is recht)

Met de volgende plattegrond bevinden we ons in de 18^e eeuw (Figuur 14). In de periode van de jaren '70 van de 18^e eeuw maakte **Graaf De Ferraris gedetailleerde kabinetskaarten** van steden binnen de Oostenrijkse Nederlanden. Deze kaart toont opnieuw hetzelfde, evenwel een minder gedetailleerd beeld. De georefereerde onderzoeklocatie ligt meer westelijk dan aangeduid op de kabinetskaart. Doch kan uit de weergave afgeleid worden dat het plangebied midden te bebouwing ligt. Ook het Kapucijnenklooster is weergegeven aan de hand van een kruis.

³⁰ Coene & De Raedt, 2011, p. 60.

Figuur 14: Detail uit de stadsplattegrond van Ferraris, ca. 1775. De onderzoekslocatie is in rood aangegeven.³¹

Een volgende cartografische bron (Figuur 15) betreft het '**Plan van Gend, Gemeeten en gegraveerd in't laer 1796 door G. Goethals**'³² waaruit blijkt dat de situatie rond het onderzoeksgebied weinig veranderd is. Het Kapucijnenklooster is nog steeds aanwezig en de terreinen aan het Zuid blijven onbewerkt. Op deze kaart is het niet mogelijk uitspraken te maken op perceelsniveau.

³¹ www.geopunt.be

³² Coene & De Raedt, p. 92-93.

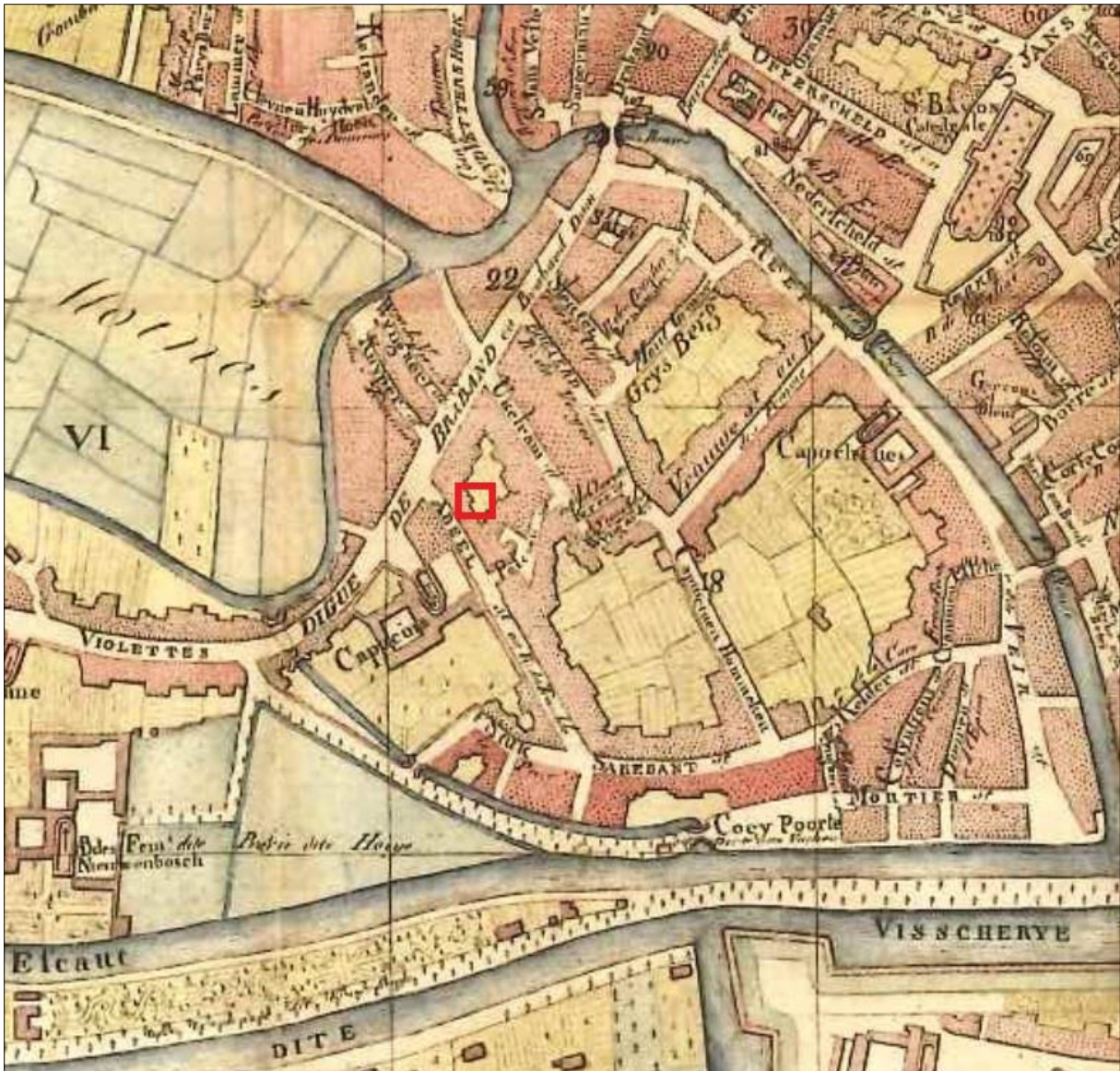

Figuur 15: Aanduiding van het onderzoeksgebied (in het rood) op een kaart uit 1796 van G. Goethals.³³ (Noorden is boven)

Het volgende **stratenplan** is van **Louis de Vreese** en werd gepubliceerd in **1799** (Figuur 16). Deze kaart toont vele gelijkenissen met het stadsplan van Goethals, aangezien cartografen vaak gingen kopiëren van hun voorganger.³⁴ Toch toont deze kaart een meer gedetailleerd beeld van de buurt rond het plangebied en is de aanwezigheid van bewoningsstructuren duidelijk. Het is merkwaardig dat op deze kaart het Kapucijnenklooster nog steeds onder die naam staat aangegeven, aangezien de Fransen reeds in 1796 het klooster in beslag namen en gebruikten als militair magazijn.

³³ Coene & De Raedt, 2011, p. 107.

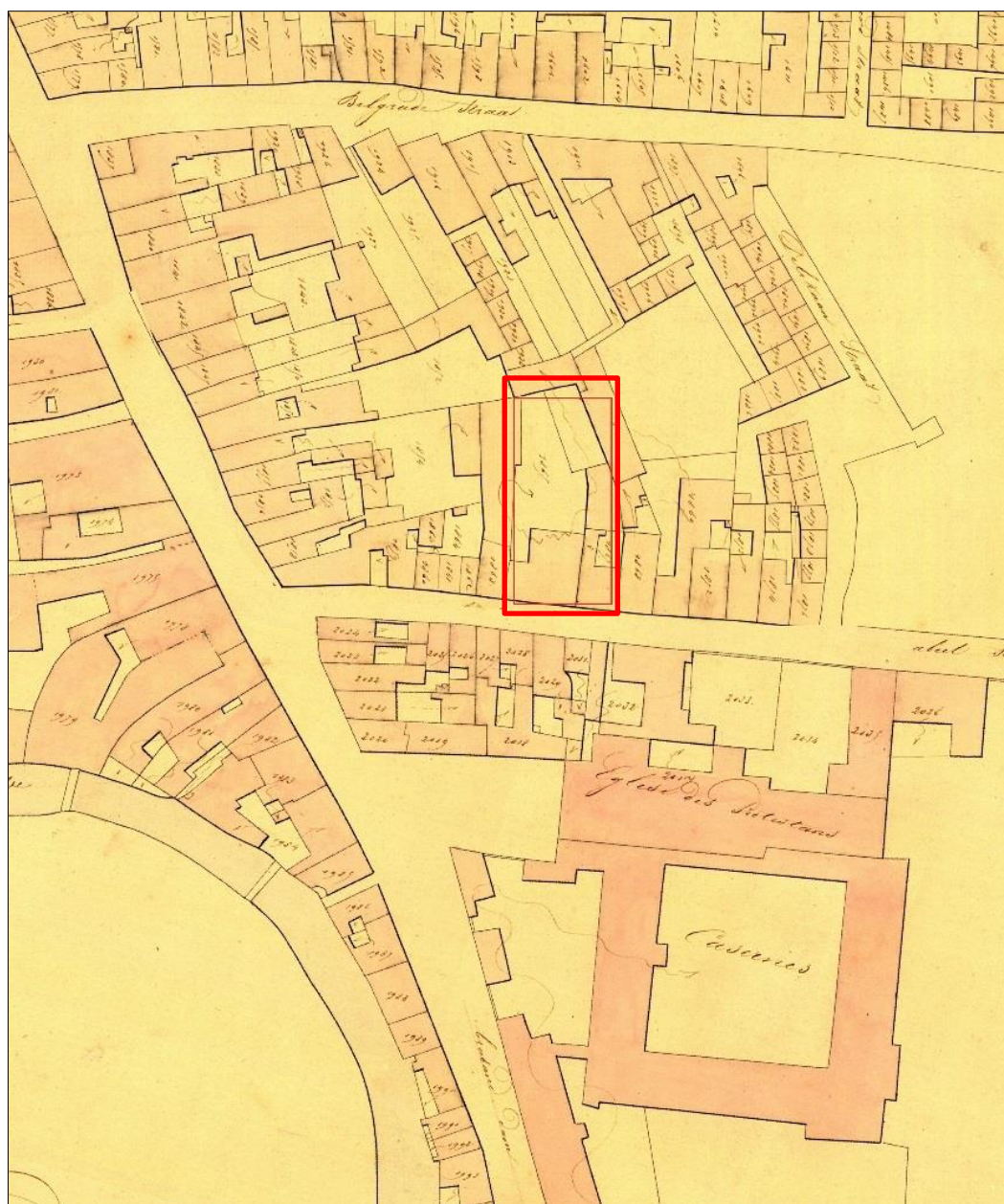
³⁴ Coene en De Raedt, p. 98-99.

Figuur 16: Uitsnede uit het stadsplan van De Vreese uit 1799.³⁵ (Noorden is rechts)

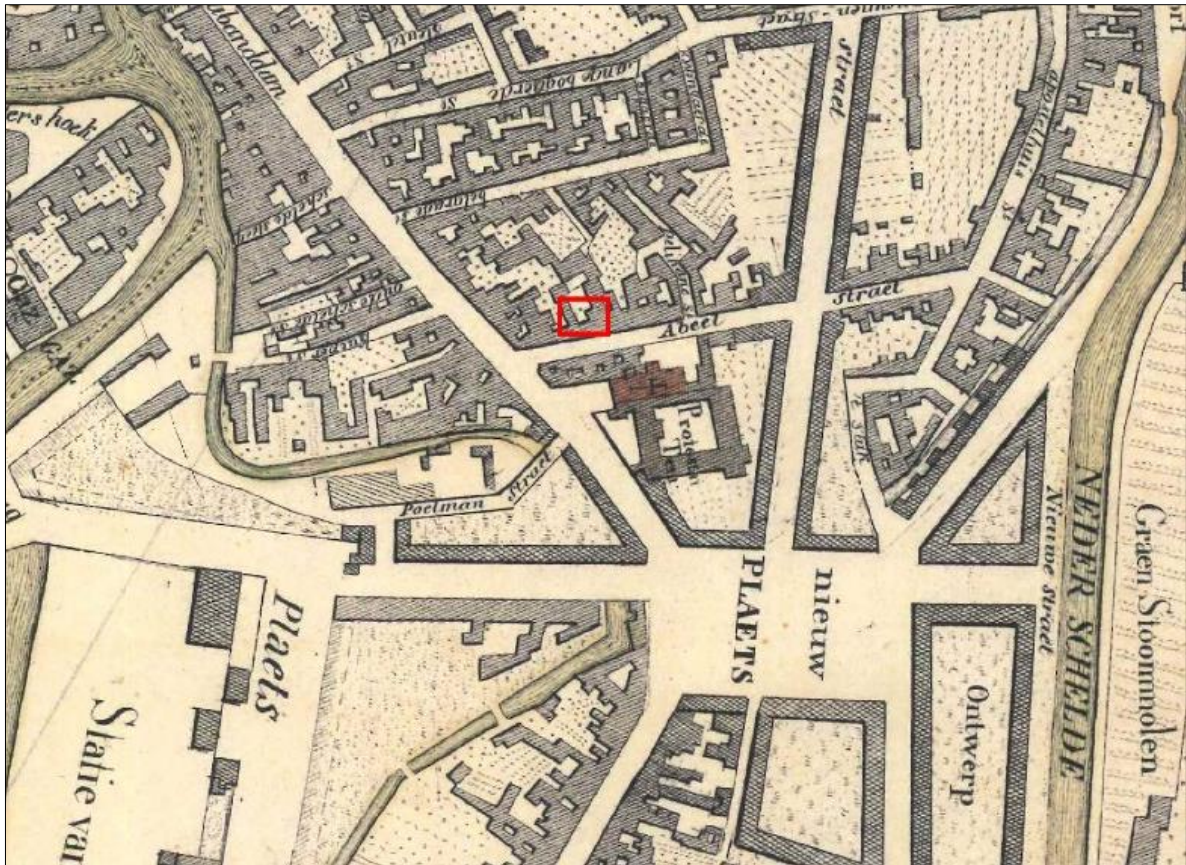
In de 19^e eeuw worden de stadsplannen veel gedetailleerder. Na de onafhankelijkheid van België in 1830 wordt het hele land systematisch in kaart gebracht en dit tot op perceelsniveau. Slechts **vanaf 1834**, op het **Primitief Kadasterplan** (Figuur 17), werd niet langer meer gerefereerd naar het Kapucijnenklooster, maar naar de kazernes en naar de Protestantse kerk er vlak tegen. Het ontstaan van de huidige Pelikaanstraat (Figuur 2) is eindelijk in kaart gebracht. Maar deze verbindt nog niet de Abeelstraat met de Belgradostraat.

³⁵ Coene en De Raedt, p. 98-99.

Figuur 17: De onderzoeklocatie aangegeven op het primitief kadasterplan van 1834.³⁶(Noorden is boven)

³⁶ Universiteitsbibliotheek Gent.

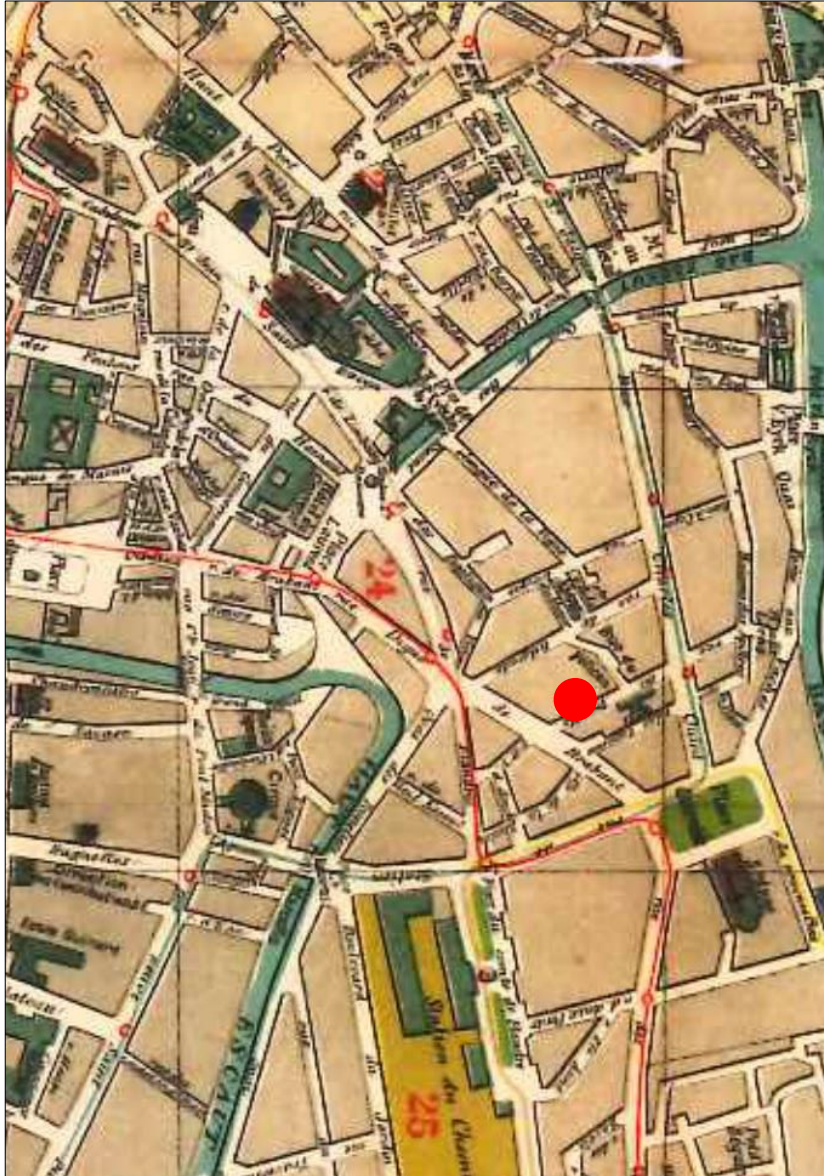

Figuur 18: Aanduiding van het onderzoeksgebied (in het rood) met aan de overkant van de straat de Protestantse Kerk op een kaart van 1841 en de eerste weergave van het Zuidstation (Statie van den Ijzeren Weg).³⁷

Op het volgende **stadsplan** getekend door **landmeter B.J. Saurel in 1841**, is tevens de eerste weergave van het Zuidstation terug te vinden. Ook de rechtlijnige weergave van de straten (met o.a. de Keizer Karelstraat) is hier duidelijk weergegeven. De 'nieuw plaets' (het huidige Sint-Annaplein) werd hier ook voor het eerst opgetekend. Opvallend is nog terug de afwezigheid van de Pelikaanstraat en evenwijdig met de Keizer Karelstraat.

Een laatste kaart die gehanteerd wordt om de evolutie van de wijk rond het plangebied te duiden is '**Plan instantané de la ville de Gand**' van uitgeverij **Hoste**. Deze dateert uit **1900**. Op dit plan is de realisatie van de Vlaenderenstraat, in het kader van het Zollikofer-De Vigneplan, op te merken. Deze nieuwe as verbond het Zuidstation met de handelaars van de Kuip van Gent. Ook de Pelikaanstraat is een feit.

³⁷ Coene & De Raedt, 2011, p. 113.

*Figuur 19 : Aanduiding van het plangebied (in het rood) op 'Plan instantané de la ville de Gand'³⁸.
(Noorden is boven)*

Samenvattend kan op basis van de cartografische studie worden gesteld dat het plangebied al op de vroegste stadsplannen sporen van dense bebouwing kende. Het is zeker niet onwaarschijnlijk dat deze bebouwing zeker al en de late middeleeuwen, vanaf de 13de eeuw, aanwezig zal zijn geweest. Met insluiting van de wijk naar aanleiding van de bouw van de stadsomwalling en bijhorende Hooipoort, omstreeks 1250, kwam het onderzoeksgebied binnen de bescherming van de stad te liggen.

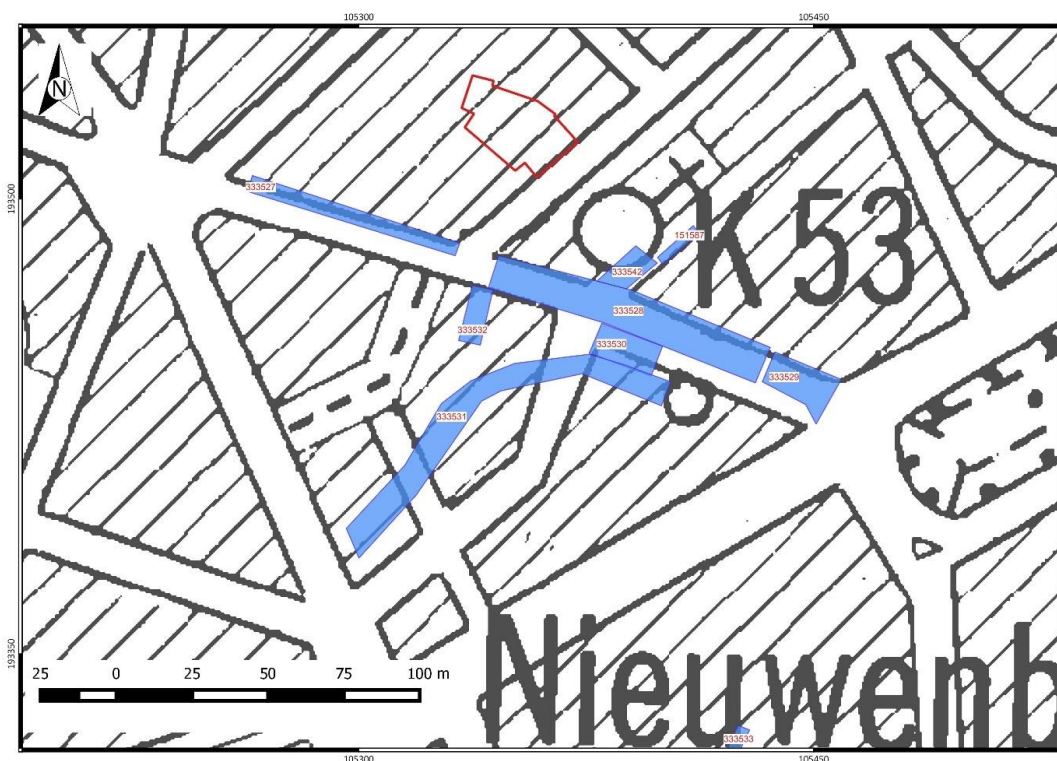
Op basis van de kaartbronnen kan worden aangetoond dat de perceelsindeling doorheen de tijd weinig tot geen grote veranderingen kende. Al vroeg worden langgerekte percelen ongetekend met een korte zijde aan de Abeelstraat. Deze indeling is nagenoeg nog steeds aanwezig in de wijk, mits enkele wijzigingen. Een verbreding van de straat in de 19de eeuw bleek één van de grootste wijzigingen in de Abeelstraat.

³⁸ Coene & De Raedt, 2011, p. 184.

3.4 Onderzoek in de buurt

De stad Gent kent, met een stadsdienst die reeds meer dan 40 jaar actief is, een rijke traditie inzake archeologie. Op verschillende plekken voerde deze dienst dan ook interventies en opgravingen die stevast het rijke verleden van de stad konden aantonen.

De Centrale Archeologische Inventaris is een databank van archeologische vindplaatsen in Vlaanderen. Dit overheidsinstrument helpt ons om een inschatting te maken over het archeologisch potentieel van het onderzoeksgebied. Voor het plangebied zelf aan de *Abelstraat* te Gent zijn er een aantal archeologische waarden gekend waardoor de archeologische waarde van het onderzoeksgebied verhoogt.³⁹

Figuur 20: Situering van het onderzoeksgebied op de CAI-kaart.⁴⁰

In de afgelopen jaren werden verschillende archeologische onderzoeken uitgevoerd in en rond de Brabanddam. Er werden muurresten aangetroffen die voornamelijk te situeren zijn vanaf de late Middeleeuwen. In de Brabanddam werden structuren gevonden in Doornikse kalksteen (Id 333527 en 333528) en een bakstenen bijgebouw uit de 16^e eeuw (Id 333532). Niet alleen resten van bewoning werden aangetroffen, maar ook het bewijs van ambachten zoals een pottenbakkerij uit de 16^e-17^e eeuw (Id 333530). Naast deze structuren werd een oude arm van de schelde aangesneden die uitgegraven werd, midden 13^e eeuw (Figuur 10). Deze liep van de Vanderdonckdoorgang, via de Schepenenvijverstraat en verder door langs de Brabanddam. Dichter bij het onderzoeksgebied werden resten aangetroffen van zowel de Sint-Katarinakapel (Id333542) als van het Kapucijnenklooster (Id151587).

In de afgelopen jaren werd in kader van wegen- en rioleringswerkzaamheden op de as van de Brabanddam- Kouter tot de Vlaanderenstraat archeologisch onderzoek uitgevoerd door de archeologische stadsdienst. Tijdens verschillende onderzoekscampagnes werd het tracé en opbouw

³⁹ Centraal Archeologische Inventaris 2016.

⁴⁰ Centrale Archeologische Inventaris 2015.

van de eeuwenoude weg onder de loep genomen. Zo werden hierbij verschillende oude straatniveaus en resten van de voormalige Braampoort aangetroffen.⁴¹

Op de locatie van de nieuwe stadsbibliotheek aan de Waalse Krook werd enkele jaren geleden een grootschalige opgraving uitgevoerd.⁴² Deze locatie is in vogelvlucht slechts 200m verwijderd van het huidige plangebied. Bij het onderzoek konden de resten van grootschalige leerlooiers-activiteiten en landwinning worden onderzocht.

Ook BAAC bvba voerde in een recent verleden enkele onderzoeken uit in de buurt. In het najaar van 2016 werden in de achtertuin van een woonhuis aan de Sint-Pietersnieuwstraat onder een dik 19de eeuw opgebracht bodempakket zowel laatmiddeleeuwse als Romeinse kuilen aangetroffen.⁴³

Aan de Kruideniersstraat, bij de Oude Beestenmarkt, bracht een proefputtenonderzoek een metersdik pakket van oude gelaagdheid aan het licht, echter werden weinig tot geen relevante sporen aangetroffen die een vervolgonderzoek verantwoordden.⁴⁴

3.5 Archeologische verwachting

Op basis van de resultaten van de bureaustudie kan een genuanceerde archeologisch verwachting voor het plangebied worden opgesteld. Uit het historisch en cartografisch onderzoek is duidelijk gebleken dat het terrein aan de Abeelstraat en de directe omgeving bebouwd is gebleven en dit vermoedelijk reeds vanaf de 13^e eeuw. Het opgravingsgebied is gedurende de late middeleeuwen en later grotendeels bebouwd geweest. De hierboven verzamelde informatie kan doen besluiten dat er een hoge verwachting kan gesteld worden voor het vinden van archeologische sporen en structuren binnen het onderzoeksgebied. Het gaat naar alle waarschijnlijkheid om resten van particuliere woningbouw. Daarnaast kunnen structuren en vondsten die te relateren zijn met de achtererven en eventuele (ambachtelijke) activiteiten alhier worden aangetroffen. De oudste resten die mogelijk aangesneden kunnen worden zijn sporen die vanaf de late middeleeuwen (13^e-14^e eeuw) kunnen gedateerd worden. Het is niet in te schatten in hoeverre de nabijheid van het klooster en de stadspoort een invloed hebben gehad op het plangebied zelve. Het verdere veldwerk kan hier meer duidelijkheid in brengen.

3.6 Beantwoorden onderzoeksvragen

In de Bijzondere Voorwaarden opgesteld voor dit onderzoek werden verschillende onderzoeksvragen opgesteld waarop op basis van de bureaustudie een antwoord dient gegeven te worden:

1. *Wat zijn de gekende archeologische en historische gegevens?*

Aan de hand van de historische kaarten wordt de continuïteit van bewoning binnen het onderzoeksgebied bevestigd en dit vermoedelijk vanaf de 13^e eeuw. In 1254 werd de wijk Overschelde bij het stedelijk grondgebied gevoegd. Uit de geraadpleegde bronnen is niet af te leiden of het onderzoeksgebied gebruikt werd als bewoning of er een ambacht werd uitgevoerd. Ten westen van het onderzoeksgebied, in de Brabantdam, werd een pottenbakkerij uit de 16^e-17^e eeuw aangetroffen. Verder ten westen, aan de overkant van de oude Schelde arm, waren bleekweides aanwezig. Ten zuidoosten zijn dan weer de resten aangetroffen van het Kapucijnenklooster.

⁴¹ Vermeiren & Bru, 2017.

⁴² Vermeiren, Bru, Bradt & Laisnez, 2013.

⁴³ Vanoverbeke, De Mulder & Claus, 2017.

⁴⁴ Van Remoorter, 2017.

2. Hoe was de oude perceelsindeling?

Slechts het primitief kadasterplan uit 1834 geeft ons een concreet beeld van de historische perceelsverdeling. Op basis van de kaartbronnen kan worden aangetoond dat de perceelsindeling doorheen de tijd weinig tot geen grote veranderingen kende. Al vroeg worden langgerekte percelen ongetekend met een korte zijde aan de Abeelstraat. Deze indeling is nagenoeg nog steeds aanwezig in de wijk, mits enkele wijzigingen. Een verbreding van de straat in de 19de eeuw bleek één van de grootste wijzigingen in de Abeelstraat.

3. Welke info is er nog te vinden over de huidige bebouwing of voormalige constructies op het terrein?

De huidige bebouwing is opgericht in de 2de helft van de 20ste eeuw en neemt de totale grondoppervlakte van het onderzoeksterrein in. Binnen het zuidelijke deel van het plangebied zijn eveneens twee kelderruimtes aanwezig.

4. In welke mate/zone is het terrein grondig verstoord?

Het terrein is op twee verschillende plaatsen verstoord. Er zijn reeds twee recente kelders aanwezig die tot ca. 2 m onder maaiveld werden aangelegd. Rondom beide kelders zou het bodemarchief intact moeten zijn of zijn geen aanwijzingen voor enige verstoring.

5. Is er via archeologisch onderzoek of waarnemingen op aanpalende of nabijgelegen percelen reeds info beschikbaar over de dikte en de opbouw van het aanwezige bodemarchief?

Neen.

6. Welke onderzoeksvragen moeten bijkomend bij de opgraving beantwoord worden? In de Bijzondere voorwaarden werden reeds een aantal onderzoeksvragen opgesteld.

Op basis van de uitgevoerde bureaustudie werden een aantal bijkomende vragen opgesteld:

- Wat was de relatie tussen het naburige klooster en het onderzoeksterrein?
- hoe was het terrein ingericht voor de opname in het stedelijke weefsel bij de stadsuitbreiding rond 1250. Welke rol vervulde het terrein toen binnen de organisatie/exploitatie van het hinterland van de stad?
- Hoe voltrok de overgang tussen hinterland en volwaardig stedelijk weefsel zich? Abrupt of geleidelijk? Welke aanwijzingen zijn hiervoor?
- Hoe was het terrein ingericht in de eerste fasen na opname binnen de stadsomwallingen?

7. Wat is de te volgen strategie tijdens de opgraving?

Voorafgaand aan de start van het onderzoek werd een Plan van Aanpak opgesteld door BAAC bvba. Het archeologisch onderzoek dient naar alle waarschijnlijkheid in verschillende fases te verlopen. Het aanleggen van de parkeerkelder is immers niet mogelijk na een volledige uitvoering van de opgraving. De archeologische opgraving laten uitvoeren vóór het plaatsen van de kelder wand is om civieltechnische redenen niet aan te raden, daar de ondergrond (in de weer dichtgemaakte opgravingsput) dan reeds teveel is geroerd en niet meer de nodige stabiliteit biedt voor de funderingsmachines. Daarom wordt door BAAC voorgesteld om afwisselend te werken, waarbij wordt getracht de archeologische en civieltechnische werken zo goed en vlot mogelijk op elkaar af te stemmen, waarbij de (archeologische) bijzondere voorwaarden voor dit onderzoek worden gerespecteerd.

Een eerste fase in het proces bestaat uit de sloop van de aanwezige bebouwing. De bovengrondse sloop zelf valt buiten het archeologisch onderzoek en dient niet archeologisch te worden opgevolgd. Enkel het verwijderen van de vloeren en vloerplaten vormt hierop een uitzondering. Dit dient wel onder begeleiding van een archeoloog te geschieden. Sowieso moet worden gezegd dat de sloop zich beperkt tot de bovengrondse structuren. Funderingen en andere massieven onder het maaiveld mogen niet (op voorhand) worden verwijderd.

Een tweede luik in het gehele proces is het plaatsen van de kelderwand. Uit ervaring is gebleken dat ondanks een verlies van de archeologische sporen op het tracé van deze kelderwand, de voordelen hiervan archeologisch veel meer opwegen. BAAC gaat ervan uit dat op het tracé van de toekomstige palenwand de ondergrondse massieven wel degelijk dienen verwijderd te worden. Dit in functie van het vrijwaren van stilstand van de palenmachine en het aanleggen van de geleidingsbalk voor de machine. In het verleden werden deze werken stevast archeologisch nauw opgevolgd, echter is gebleken dat de kenniswinst hierbij heel laag is. De gemaakte sleuven zijn te kleinschalig om degelijke opmetingen te doen. BAAC stelt voor om tijdens deze werken enkele terreininspecties te doen.

Aansluitend kan door de aannemer de palenwand worden geboord. Dit kan uitgevoerd worden zonder enige archeologische aanwezigheid. Wanneer de palenwand voldoende is uitgehard kan worden overgegaan tot de effectieve archeologische opgraving. Onder toezicht van een leidinggevend archeoloog (en enkele assistenten) wordt met de graafmachine de grond uitgegraven en de archeologische sporen vrijgelegd en gedocumenteerd. Deze uitgraving gaat aan een laag tempo waarbij de archeologen de richtlijnen en aanwijzingen geven omtrent snelheid en diepte. BAAC rekent voor deze eerste fase, uitgaande van ankerdiepte van ca. 1,5m (zie onder), 5 à 6 dagen graafwerk. Veel hangt hierbij af van de aanwezige recente verstoringen.

BAAC gaat ervan uit dat de kelderwand op een gegeven diepte dient verankerd worden. Er wordt m.a.w. gegraven tot op de diepte waar de nodige muurankers dienen geplaatst te worden. Deze dieptes zijn in het meest ideale geval overall gelijk (bv. 1m50 onder maaiveld) maar kunnen ook verschillend zijn. Wanneer het gaat om grote verschillen, zullen sommige zones al op een dieper vlak worden afgewerkt dan andere. Uiteraard gebeurt dit op archeologisch verantwoorde wijze, in één of meerdere vlakken en rekening houdend met de veiligheid. Wanneer de uitgravingsdiepte voor de ankers is bereikt wordt het volledige vlak eerst volledig archeologisch gedocumenteerd en afgewerkt dit omwille van het feit dat er bij het plaatsen van de ankers vermoedelijk met (zware) machines over het vlak wordt gereden. Daar het aan de Abeelstraat om een kleine oppervlakte gaat is het raadzaam de archeologische werkzaamheden even op te schorten tijdens het plaatsen van de muurankers. Ook is het van belang op voorhand afspraken te maken van waar er bijvoorbeeld een talud moet worden aangelegd of behouden blijven die toegang verschaft voor het inrijden van de nodige machines.

Vervolgens worden de grondankers geplaatst door de aannemer. Dit is mogelijks ook een gepast moment om eventuele grondwaterverlaging (bemaling) te installeren. Dit is natuurlijk afhankelijk van

de noodzaak, maar BAAC gaat er van uit dat dit dient te gebeuren voor de aanleg van de parkeerkelder. Ook vanuit archeologisch oogpunt biedt dit een meerwaarde.

Wanneer de grondankers zijn geplaatst, uitgehard en opgespannen kan de laatste fase van het archeologische veldwerk worden uitgevoerd. De bouwput wordt verder stratigrafisch verdiept tot de diepte van de toekomstige verstoring, namelijk ca. 3m onder maaiveld. Indien echter de natuurlijke bodem reeds op een hoger niveau wordt aangetroffen, kan in overleg worden beslist om het archeologisch veldonderzoek eerder te beëindigen. Dit zou eventueel ook al kunnen geschieden bij de uitgraaffase vóór het plaatsen van de ankers (is afhankelijk van de ankerdieptes). Uit ervaring echter wordt de top van de natuurlijke ondergrond in de Gentse binnenstad niet hoger dan 2m onder maaiveld verwacht. De laatste uitgraving van de natuurlijke bodem kan uitgevoerd worden zonder verdere archeologische begeleiding.

Aangezien het op te graven oppervlak relatief klein, zal de inzet van de graafmachine vermoedelijk niet continu zijn. Na het openleggen/vrijgraven van een archeologisch vlak dient dit immers eerst beschreven, ingemeten en (in detail) gefotografeerd worden. Dit zijn werkzaamheden waarbij geen graafmachine kan ingezet worden.

BAAC gaat er echter van uit dat de uitgegraven grond ook (direct) dient afgevoerd te worden. Dit kan gecombineerd worden met de archeologische graafwerken. De kraan graaft een paar uren voor de archeologen, afgewisseld met het laden van vrachtwagens of dumpers. Kunst hierbij is om deze beide activiteiten zo goed mogelijk op elkaar af te stemmen en goed te communiceren met alle partijen.

Het vooropgestelde Plan van Aanpak bleek na de slooffase en begeleidingswerken reeds te moeten worden aangepast. Om die reden die verderop duidelijk zullen worden, viel de archeologische opgraving veel lichter uit dan oorspronkelijk gedacht.

4 Opgravingsresultaten

4.1 Sloopbegeleiding

Voorafgaande aan de start van de effectieve opgraving werd de nodige bebouwing gesloopt tot op maaiveld. Ook werd daarbij overeengekomen dat de twee aanwezige recente kelders (in geel aangegeven op Figuur 5 en in rood op Figuur 23) onder archeologische begeleiding konden worden verwijderd. Dit ondergronds slopen (onder begeleiding van BAAC bvba) werd goedgekeurd door de Dienst Stadsarcheologie. Het uitgraven van deze kelders werd uitgevoerd voorafgaand aan het plaatsen van de toekomstige kelderwand (berliner-palenwand). Na het plaatsen van de kelderwand zou de effectieve opgraving van start kunnen gaan.

Bij deze begeleidingswerken, uitgevoerd op 25 oktober 2016, bleek dat de keldervolumes daadwerkelijk van recente datum waren. Daarnaast kon worden vastgesteld dat het terrein reeds grondig was vergraven in het recente verleden, naar alle waarschijnlijkheid bij de bouw van het 20ste eeuwse pand.

Figuur 21: Centrale kelder. Foto richting zuiden.

Centraal tegen de straatkant werd een grote laat 20^e eeuwse kelder opgetekend. Deze werd gefotografeerd en ingemeten. Deze kelder behelsde een groot deel van de oppervlakte aan de straatzijde. In het opmetingsplan in figuur 23 is deze aangegeven in rood. De vloer van deze kelder lag op ca. 2m20 onder maaiveld (ca. 7,30m TAW). Bij het uitbreken van de vloer bleek deze nog zeker 30-40cm dieper gefundeerd te zijn. De vloer werd opgebroken om te controleren of er nog een archeologisch niveau onder deze vloer aanwezig was. Al snel kwam bij deze werkzaamheden (schieter en graafbak) het grondwater op (er was immers nog geen grondwaterverlaging geïnstalleerd). Om redenen van veiligheid en technisch niet werkbaar was het aldus onmogelijk een degelijke kijk te nemen onder de recente kelder vloer. Er werden op het eerste zicht geen archeologische sporen en/of vondsten gedaan tijdens de uitgraving van de kelders.

Achteraan op het terrein, tegen het nog opstaande en te renoveren deel van de bestaande bebouwing werd een tweede kleinere kelder uitgegraven. Hier bevond zich een voormalige liftput en verwarmingsketel. Ook hier bleek de bodem reeds sterk te zijn vergraven bij de aanleg van een ondergrondse brandstof-tank direct tegen het keldertje aan (blauwe kleur op Figuur 23).

Veel meer dan enkele ruwe opmetingen en vluchtige waarnemingen kon tijdens deze archeologische interventie niet worden gedaan.

Figuur 22: Uitgebroken kleinere kelder met aanpalende brandstof-tank. Foto richting zuidoost.

Figuur 23: Opmetingsplan sloopbegeleiding.

De daaropvolgende periode, van november 2016 tot februari 2017, werden geen archeologische werkzaamheden uitgevoerd. Werfvergaderingen werden regelmatig bijgewoond door BAAC bvba om de opvolging te verzekeren. Bij enkele van deze werfcontroles in de dagen na de sloopbegeleiding werd duidelijk dat het terrein grondig was verstoord in een recent verleden. Bij het verwijderen van de

kelder en het vrijmaken van het tracé voor de palenwand was gebleken dat het net gesloopte gebouw gefundeerd was op een zware ondergrondse fundering van massieve betonbalken die in een systematisch raster was aangelegd. Deze betonbalken zelf waren aan het maaiveld ca. 40cm breed, maar op een diepte van ongeveer 1,5-1,8m onder de grond, kenden deze een breedte van minstens 1m. Het terrein bleek doorweven van deze betonpijlers en dwarsbalken die op de meeste plaatsen tot ca. 1m80 - 2m onder maaiveld reikten. Deze vaststellingen lieten duidelijk blijken dat de ondergrond tot op aangegeven diepte en over het ganze terrein verre van intact was.

In samenspraak met de Dienst Stadsarcheologie en de opdrachtgever werd hierop besloten om voorlopig geen verder archeologisch werk meer uit te voeren omwille van de irrelevante kenniswinst. Het plaatsen van de parkeerkelderwand en het uitgraven van de bouwput tot een 'veilige' diepte van 1m50 onder maaiveld kon en mocht zonder verdere archeologische begeleiding worden uitgevoerd. Pas bij het ontgraven tot een dieper niveau diende BAAC bvba weer te worden ingeschakeld.

Figuur 24: Toestand van het verstoorde terrein op 28 november 2016.

4.2 Diepste uitgraving

Op donderdag 16 februari 2017 werden de laatste fase van het archeologisch veldwerk uitgevoerd. Ondertussen was de bouwput binnen de parkeerkelderwand zoals afgesproken uitgegraven tot ca. 6m TAW (1m30 onder maaiveld). Onder toezicht van de aanwezige archeologen werd de werkput verdiept tot een mogelijk en relevant archeologisch niveau. Al snel bleek dat ook de diepere ondergrond danig was verstoord.

Figuur 25: Sfeerbeeld tijdens de laatste fase van het veldwerk.

Het natuurlijke bodemsubstraat (oranje-geel zand) werd wel degelijk aangetroffen, maar de top ervan bleek heel erg te variëren, nl. tussen 5m87 en 4m70 TAW (oranje getallen Figuur 30). Ook werd duidelijk dat de recente verstoringen zich tot diep in de ondergrond hadden gemanifesteerd. De moederbodem 'dagzoomde' als het ware sporadisch tussen de verschillende vergravingen. In de zone tegen de straatkant werd in deze kleine intacte vlakken geen enkel archeologisch spoor (meer) waargenomen.

Figuur 26: Aangelegd vlak in de zuidoostelijke hoek van het terrein. De natuurlijke bodem (geel-oranje) dagzoomt tussen de vele verstoringen. Foto richting westen.

In de noordelijke helft van het te ontgraven deel was het mogelijk toch twee zones vrij te graven waar niet al te veel verstoring aanwezig was en waar enkele archeologische sporen konden worden gedocumenteerd (zie Figuur 30 en Figuur 31).

Binnen het eerste kleine afgebakende vlak werd een gracht, S1.001, aangetroffen met een noordoost-zuidwestelijke oriëntatie, m.a.w. dwars over het terrein en parallel aan de huidige straat. Deze gracht kon ook worden gevolgd in het tweede opgegraven vlak, ten westen ervan, waar deze werd oversneden door een beerkuil, S1.002, waar opvallend veel artefacten uit de vulling werden verzameld. De kuil was in het vlak ovaal van vorm met afmetingen van ca. 2m op 1m. Aan de west, zuid en oostzijde was deze echter vergraven door recente verstoringen, waardoor het niet mogelijk was de originele afmetingen te achterhalen. De sterk humeuze/berige en zwarte vulling bevatte veel 19de eeuwse aardewerk, enkele metaalvondsten, botmateriaal en glas. Het betreft hier naar alle waarschijnlijkheid de inhoud van een geruimde beerput uit de directe omgeving. In het midden van 19de eeuw was dit deel van het plangebied niet bebouwd (zie Figuur 17). Het aangetroffen vondstmateriaal wordt verderop besproken.

Figuur 27: Aangelegd vlak in de noordwestelijke hoek van het terrein, met S1.002 (zwarte vlek, links).

Zowel de kuil als de gracht werden gecoupeerd. Onder de beerkuil bleek zich nog een oudere kuil, S1.005, te bevinden. De afmetingen waren, door de omliggende verstoringsen niet te achterhalen, maar waren op z'n minst 2-3m in doorsnede, met een diepte van 1m20 onder het vlak. Het aangetroffen aardewerk in de vulling geeft deze een 13^e / 14^e eeuwse datering. De 19de eeuwse beerkuil was m.a.w. door een oudere kuil of poel gegraven. Dit geeft aan dat het achterterrein gedurende de laatmiddeleeuwse en subrecente periode naar alle waarschijnlijkheid een open karakter behield, een standaard beeld van de bebouwing met achtererven in een (sterk) verstedelijkt gebied.

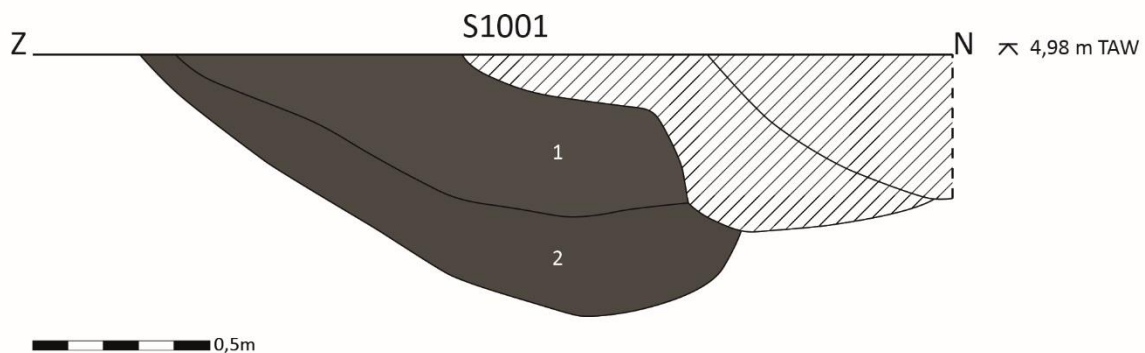

Figuur 28: Doorsnede op de beerkuil, S1.002 (blauwe lijn), en onderliggende kuil, S1.005.

Bij het couperen van de gracht S1.001 bleek deze eveneens een heel vondstrijke vulling te hebben. Ook deze vondsten worden in en volgend hoofdstuk nader beschreven. Een datering op basis van de uitgevoerde aardewerkstudie (zie verder) plaats de vulling van deze gracht in de eerste helft of zelfs eerste kwart van de 14^e eeuw. Een opvallende vondst uit de vulling van de gracht betreft een goed bewaarde zegelstempel. Het object diende om documenten van een zegelstempel te voorzien. Verderop wordt dit object uitvoeriger besproken.

De gracht, met een gereconstrueerde breedte van ca. 2m en een diepte van 0.70m onder het aangelegde vlak (ca. 4m30 TAW) wordt geïnterpreteerd als een laatmiddeleeuwse perceelsgreppel en zal naar alle waarschijnlijkheid ooit de achtergrens van de eigendom aan de Abeelstraat hebben gevormd. Echter kan door het ontbreken van andere sporen weinig tot niets over de werkelijke aard van de gracht worden gezegd. Daarnaast werd op het historisch kaartmateriaal geen duidelijke aanwijzing aangetroffen voor een duidelijke achtergrens. Dit is echter niet vreemd, daar de datering van de demping enkele eeuwen voor de situering van de eerste cartografische bronnen ligt.

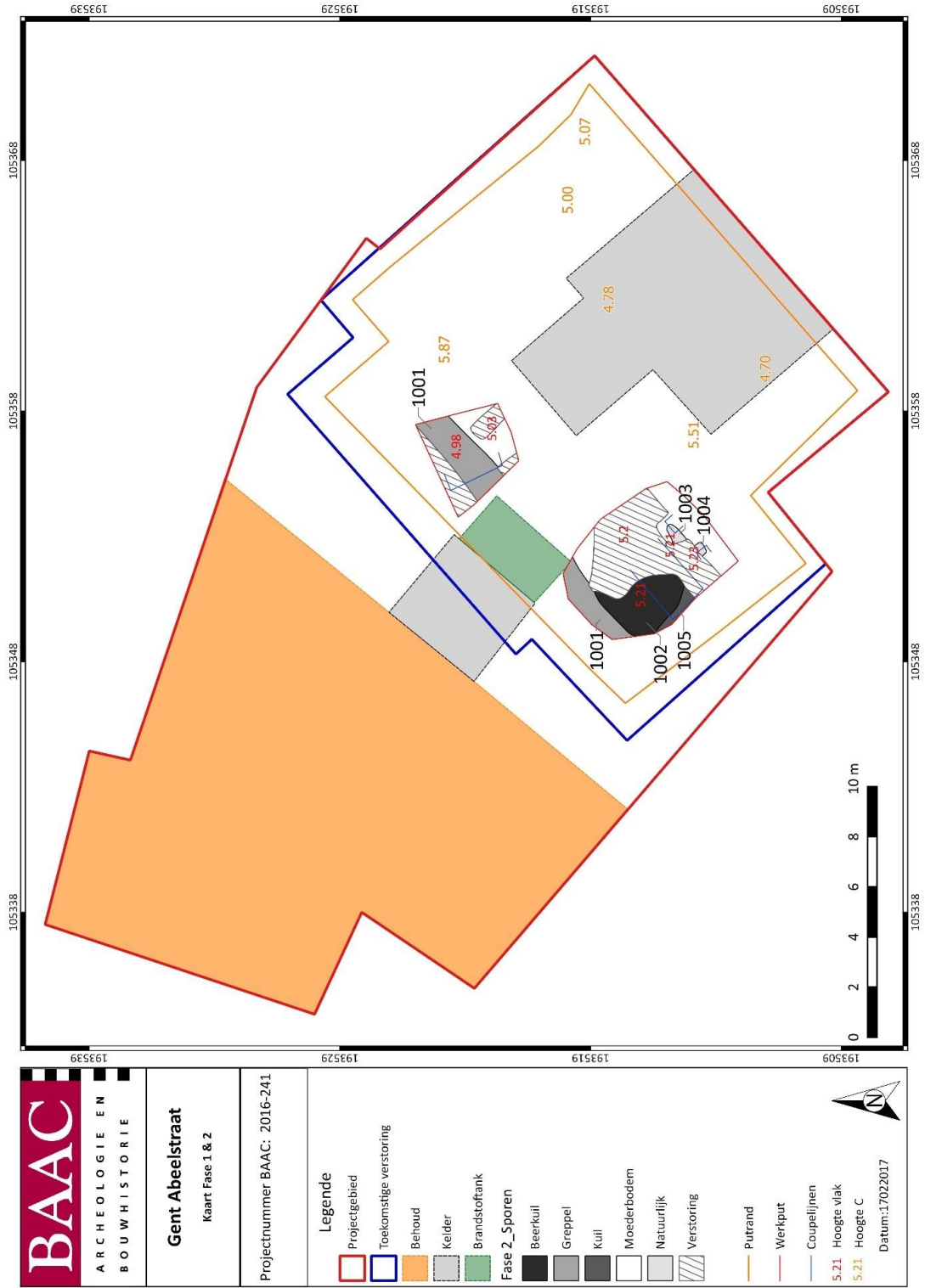
Ook dient bij de interpretatie van het gedateerde aardewerk-materiaal rekening gehouden te worden met het contexttype. De context waarin het materiaal is aangetroffen betreft een gedichte perceelsgreppel. In de doorsnede van de gracht kon geen duidelijk aanwezigheid worden vastgesteld van lagen die te koppelen zijn aan de actieve grachtfase. De aangetroffen pakketten wijzen op een eerder bruuske demping. Het ontbreken hiervan lijkt er op te wijzen dat de gracht kortstondig in gebruik is geweest of voorafgaand aan de demping, moet zijn geruimd.

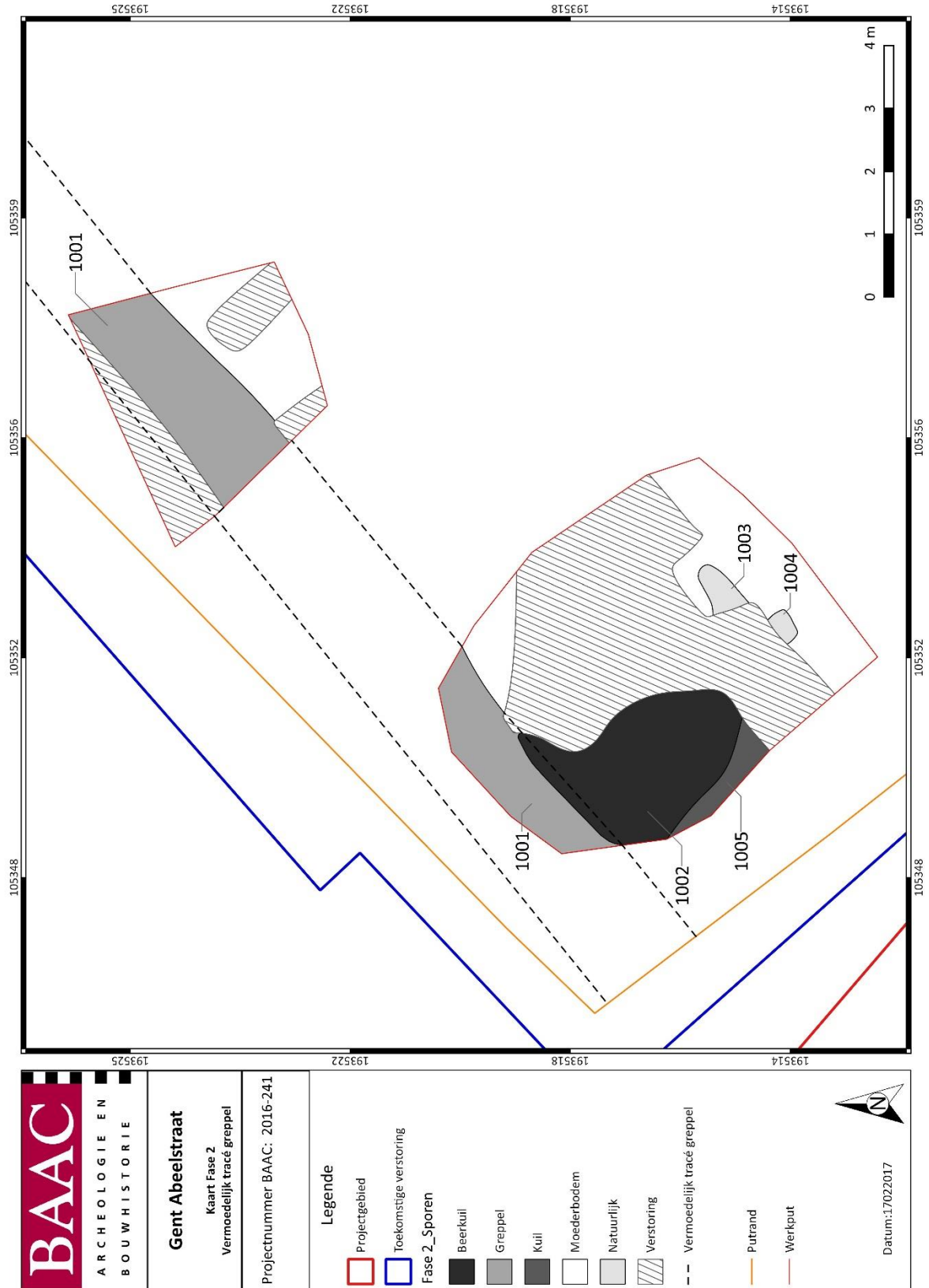
Figuur 29: Doorsnede van de aangetroffen gracht.

Ten zuiden van beerkuil S1.002 werden nog een tweetal kleiner sporen opgetekend, S1.003 en 1.004. Deze bleken bij het couperen echter van natuurlijke aard te zijn.

Verder werden geen relevante sporen opgetekend en na de documentatie van boven beschreven sporen kon de opgraving als afgerond worden beschouwd.

Figuur 30: Inmetingsplan.

Figuur 31: Detail van de aangetroffen zones met sporen. Het gereconstrueerd tracé van de gracht is aangegeven.

5 Uitwerking vondsten en monsters.

Omwille van het feit dat er slechts heel weinig relevante sporen werden aangetroffen, gaf dit een direct weerslag in het aantal vondsten en genomen stalen. Tijdens het veldwerk werden in totaal slechts 13 vondstnummers uitgeschreven, welke allemaal toe te schrijven waren aan de gracht (S1.001), de 19de eeuwse beerkuil (S1.002) en de onderliggende kuil (S1.005).

Er werden verder geen monsters of stalen ten behoeve van natuurwetenschappelijk onderzoek genomen. In de Bijzondere Voorwaarden was hiervoor wel degelijk een stelpost voorzien van €10.000, echter werd hierop geen beroep gedaan. Ten eerste was het niet opportuun de sporen te bemonsteren; zowel de vulling van de 19de eeuwse beerkuil én de 14de eeuwse gracht is afkomstig van elders, namelijk een geruimde beerput van een huishouden in de omgeving en stadsafval om de gracht te dempen. Het betreft m.a.w. geen primaire vullingen. Ten tweede zijn de aangetroffen sporen, door de verregaande recente verstoringen, danig contextloos en bijgevolg niet te koppelen aan enige vastgestelde bewoning. Het inzetten van natuurwetenschappelijk onderzoek zou geen meerwaarde bieden. Deze conclusies werden reeds in het evaluatierapport neergepend en goedgekeurd door opdrachtgever en Stad Gent.

Naast de stelpost voor natuurwetenschappelijk onderzoek was er eveneens een stelpost conservatie (kwetsbare materialen) voorzien van €2.500. Slechts één vondst kwam hiervoor in aanmerking. Het betreft de hoger reeds vernoemde laatmiddeleeuwse zegelstempel met inscripties uit de gracht. De conservatie hiervan werd zowel door de opdrachtgever als Stad Gent geaccordeerd. Verderop (zie 5.3) wordt deze vondst uitvoeriger besproken door collega Ron Bakx.

Uit de aangetroffen sporen, werd daarentegen wel degelijk een grote hoeveelheid aardewerk gerecupereerd. Het middeleeuwse aardewerk (zie 5.1) uit de grachtvulling werd onderzocht en beschreven door BAAC-collega Jelle De Mulder. Het 19de eeuwse materiaal (zie 5.2) werd onder handen genomen door Olivier Van Remoorter, eveneens werkzaam bij BAAC bvba.

5.1 Middeleeuws aardewerk

5.1.1 Methodologie

Registratie

Voor de inventarisatie van het aardewerk is gekozen voor het opstellen van een determinatietabel in excel die volgende elementen bevat:

- opgravingsite, spoornummer, vondstnummer, opgravingsvlak en laag (details)
- aard van het materiaal: aardewerk (AW), bouwmateriaal (BM)
- kwantificatie van het aardewerk: schervenaantal, MAI (minimum aantal individuen)
- fragment: het specifieke onderdeel van de aardewerkvorm (wand, rand, bodem, oor,...)
- aardewerksoort: benoeming aardewerksoort (Grijs, Rood, Hoogversierd, Steengoed,...)
- maakwijze: gedraaid of handgevormd aardewerk
- herkomst: lokaal, regionaal of import aardewerk
- afwerking en versiering: glazuur en toegepaste decoratiemethodes
- vormtype: benaming van de met het fragment corresponderende aardewerkvorm
- datering
- overige informatie (foto, tekening) en opmerkingen

Kwantificatie

Voor de kwantificatie van het aardewerk is gebruik gemaakt van een scherventelling en een berekening van het minimum aantal individuen (MAI). Door het ontbreken van randfragmenten bij duidelijk identificeerbare aardewerksoorten zoals het steengoed, is gekozen voor een kwalitatieve MAI berekening. Bij deze berekeningswijze worden ook bodemfragmenten en kenmerkende bakseltypes in rekening gebracht. Concreet zullen bijvoorbeeld voor het grijs aardewerk met x randen en $(x+n)$ bodems ($x>0$), $x+n$ individuen worden geteld⁴⁵.

Morfologische en typologische analyse

Voor de identificatie van de verschillende aardewerkvormen is 'Middeleeuws aardewerk in Vlaanderen' van dr. K. De Groote gebruikt als basiswerk. Voor specifiek Gents referentiemateriaal zullen de reeksen 'Stadsarcheologie' en 'Stadsarcheologie. Bodem en Monument in Gent' worden gebruikt. Voor het steengoed zijn onder meer de werken 'Steden in Scherven' van M. Bartels, en 'German Stoneware' door G. Gaimster geraadpleegd.

5.1.2 Technische en morfologische kenmerken van het aardewerk

Algemeen

Het middeleeuws aardewerk van de site Gent-Abelstraat is afkomstig uit drie verschillende contexten: S1.001, S1.002 en S1.005. De grootste concentratie aan middeleeuws aardewerk bevindt zich in spoor S1.001. Het betreft een middeleeuwse greppel die mogelijk voor de afbakening van het achtererf heeft gezorgd. Context S1.005, geïnterpreteerd als kuil, bevat aanzienlijk minder aardewerk en wordt bovendien ook doorsneden door de jongere beerkuil S1.002. Dit jonger spoor bevat een grote hoeveelheid aan postmiddeleeuws aardewerk dat vermoedelijk in de 19^e eeuw kan gesitueerd worden. Een beperkte aantal middeleeuwse scherven uit dit spoor kunnen waarschijnlijk als intrusief beschouwd worden.

Alle contexten samen gaat het over een totaal van 332 scherven, goed voor 45 individuen. Vier verschillende aardewerksoorten zijn geïdentificeerd. Voor de lokale aardewerksoorten gaat het om grijs, rood en hoogversierd aardewerk. Bij de importen is het steengoed van de Langerwehe-groep vertegenwoordigd.

Op basis van de morfologische kenmerken van het aardewerk kunnen elf verschillende vormsoorten onderscheiden worden:

- bakpan
- bord
- deksel
- kan
- kom
- kookkan
- kookkan/voorraadpot
- speelschijf
- tegel
- teil
- vuurklok

⁴⁵ DESBAT 1990, pp.131–134; POULAIN 2013, p.109

S1001

Met een totaal van 319 scherven, waarvan 276 scherven grijs aardewerk, 33 scherven rood aardewerk, 2 scherven hoogversierd aardewerk en 8 scherven steengoed aardewerk, bevat context S1001, de gractvulling, het grootste aardewerkassemblage op de site. Wanneer we deze gegevens omzetten in percentages geeft dit een verhouding van respectievelijk 86,5%, 10,3%, 0,6% en 2,5%. Bij de berekening van het minimum aantal individuen liggen deze verhoudingen iets anders. Een totaal van 38 individuen verdeeld over het grijs (n=26), rood (n=8), hoogversierd (n=1) en steengoed (n=3), geeft dan percentages van respectievelijk 68,4%, 21,1%, 2,6% en 7,9%.

Ongeacht de berekeningswijze is het grijs aardewerk de dominante aardewerksoort, gevolgd door het rood, steengoed en als laatste hoogversierd aardewerk (zie tabel 1).

S1001	schervenaantal	MAI	schervenaantal (%)	MAI (%)
<i>grijs</i>	276	26	86,5	68,4
<i>rood</i>	33	8	10,3	21,1
<i>hoogversierd</i>	2	1	0,6	2,6
<i>steengoed - Langerwehe</i>	8	3	2,5	7,9
<i>totaal</i>	319	38	100,0	100,0

Tabel 1: kwantificatie van context S1001 op basis van wandscherven en MAI.

<i>S1001</i>	<i>grijs</i>	<i>rood</i>	<i>hoogversierd</i>	<i>steengoed Langerwehe</i>	<i>- totaal</i>	<i>%</i>
<i>bakpan</i>	1	2			3	7,9
<i>bord</i>		2			2	5,3
<i>deksel</i>		1			1	2,6
<i>kan</i>	2		1	3	9	15,8
<i>kom</i>	6				6	15,8
<i>kookkan</i>	10	1			11	28,9
<i>kookkan/voorraadpot</i>	1				1	2,6
<i>speelschijf</i>		1			1	2,6
<i>tegel</i>		1			1	2,6
<i>teil</i>	1				1	2,6
<i>vuurklok</i>	5				5	13,2
<i>totaal</i>	26	8	1	3	38	100,0
<i>bodem (onbep)</i>	23	4	1	2		
<i>oor</i>	2	1				

Tabel 2: kwantificatie van context S1001 op basis van wandscherven en MAI.

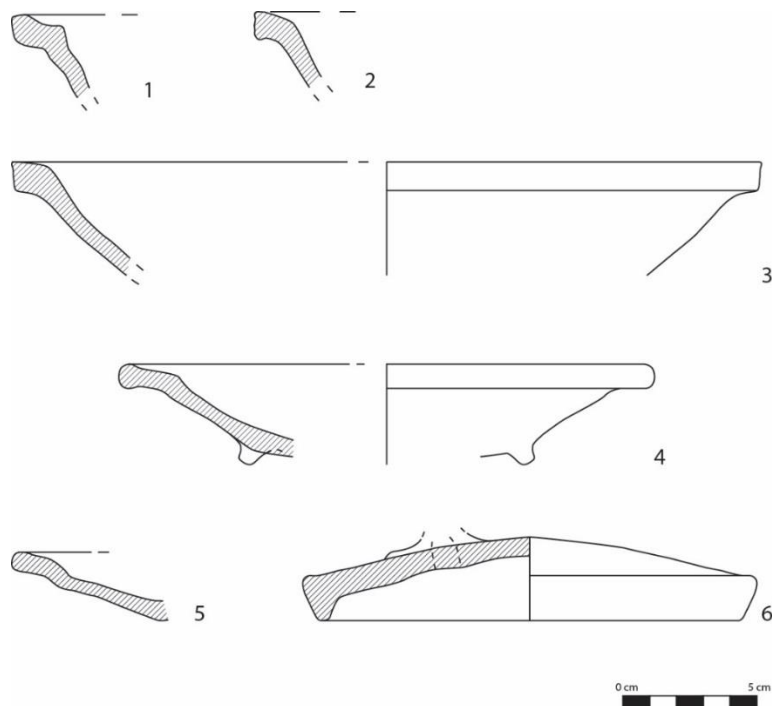
Alle geïdentificeerde vormsoorten zijn vertegenwoordigd in context S1.001 (tabel 2).

De vormsoort van de **bakpan** is door drie individuen vertegenwoordigd (Figuur 32:1-3), goed voor 7,9% van het MAI en komt zowel in grijs (n=1) als in rood aardewerk (n=2) voor (tabel 2). De pan in grijs aardewerk heeft een randdiameter van 38cm. De rand vertoont sterke gelijkenissen met het door De Groote geïdentificeerde randtype L83C uit de regio Oudenaarde⁴⁶. Het gaat om een naar buiten geknikte, langgerekte blokvormige randtype. Met een randdiameter van 28cm zijn de pannen in rood aardewerk dan weer van een iets kleiner formaat. Ook hier gaat het om exemplaren met een naar buiten geplooid, blokvormige rand, maar van een niet langgerekte variant. Dit randtype lijkt verwant te zijn met het voor de regio Oudenaarde geïdentificeerde randtype L83B.⁴⁷ Daarnaast is op de buitenzijde van beide rode pannen ook een roetsaanslag aanwezig, wat wijst op een effectieve ingebruikname van het aardewerk. Een 14^e eeuwse pan in rood aardewerk met een gelijkaardige

⁴⁶ DE GROOTE 2008, p.248

⁴⁷ DE GROOTE 2008, p.248

vormgeving is aangetroffen op de site Gent-Minnemeers⁴⁸. Op basis van de randtypes kan een datering in de 14^e eeuw worden vooropgesteld.⁴⁹

Figuur 32: bakpan in grijs aardewerk (1), bakpan in rood aardewerk (2-3), bord in rood aardewerk (4-5), deksel in rood aardewerk (6).

De volgende vormsoort van het **bord** komt enkel voor in rood aardewerk (Figuur 32:4-5). Met twee individuen is deze vormcategorie goed voor 5,3% van het MAI. De borden hebben randdiameters van respectievelijk 16 en 20cm en zijn voorzien van een met de vinger aangebrachte brede, gele sliblijversiering die kenmerkend is voor de 14e eeuw. Voorts is op de binnenzijde van beide borden ook een dekkende laag loodglazuur aangebracht. Van één individu is nog een deel van de bodem op standvinnen bewaard gebleven. De enige bewaarde standvin is sterk afgesleten, wat op een intensief gebruik van dit individu wijst. Wat de randtypes betreft gaat het om een eenvoudige naar buiten geknikte afgeronde en verdikte rand en een naar buiten geknikte, licht verdikte en afgeronde rand met afgeplatte bovenzijde. Parallellen kunnen gevonden worden in de typisch 14^e eeuwse randtypes L150 en L154 uit regio Oudenaarde.⁵⁰ Een Gentse parallel kan gevonden worden in twee bordfragmenten afkomstig van de site van de het Dobbelslot. Beide fragmenten zijn voorzien van een met de vinger uitgevoerde brede slibbandversiering en worden gedateerd in de tweede helft van de 14^e eeuw. Helaas is van geen van deze borden ook de rand bewaard gebleven.⁵¹

⁴⁸ BILLEMONT e.a. 2016, p.80

⁴⁹ DE GROOTE 2008, p.248

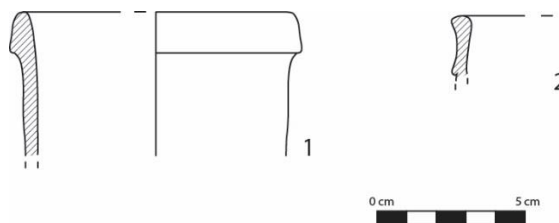
⁵⁰ DE GROOTE 2008, p.150

⁵¹ RAVESCHOT 1984, p.6

Figuur 33: deksel en borden in rood aardewerk.

Het **deksel** komt slechts eenmalig voor in de context en is daarmee representatief voor 2,6% van het MAI (figuur 32:6). Het gaat om een individu in rood aardewerk met op de buitenzijde een laag dekkend strooiglazuur waarvan het loden vijlsel niet volledig verdampt lijkt te zijn en dus als grijze bolletjes en fragmenten zichtbaar is tussen de beter geglazuurde zones (Figuur 33). Van de stolp is enkel de aanzet nog bewaard gebleven. Opvallend is dat deze niet centraal op het deksel is aangebracht maar eerder naar de zijkant staat. Het randtype betreft een naar onder gebogen puntvormige exemplaar. Deksel en borden uit Gent met een nagenoeg identieke vormgeving zijn onder meer aangetroffen op de sites Dobbelslot en Sint-Pietersnieuwstraat. Op beide sites wordt het aardewerk gedateerd in de tweede helft van de 13e of de 1e helft van de 14e eeuw.⁵²

Figuur 34: kannen in grijs aardewerk (1-2).

De **kan** is met zes individuen en een aandeel van 15,8% één van de beter vertegenwoordigde vormsoorten in de context. Verspreid over de aardewerksoorten gaat het om twee kannen of kruiken in grijs aardewerk (Figuur 34)⁵³, één kan in hoogversierd aardewerk en drie kannen in steengoed aardewerk van de Langerwehe groep. Voor het grijs aardewerk is een eerste kan voorzien van een rechtopstaande, blokvormige, ondersneden en bovenaan afgeronde rand, verwant aan het L64A type uit de regio Oudenaarde.⁵⁴ Opmerkelijk is dat dit eerste randtype, zowel voor de regio Oudenaarde als in Gent, populair lijkt te zijn bij het hoogversierd aardewerk en eerder in de 13^e eeuw wordt gesitueerd⁵⁵. Het tweede individu in grijs aardewerk is voorzien van rechtopstaande bandvormige rand met licht afgeplatte top en een weinig geprononceerde doorn.

Van het hoogversierd aardewerk zijn geen randfragmenten aangetroffen. Deze aardewerksoort wordt vertegenwoordigd door een wandscherf en een vlakke bodem. Het wandfragment is versierd met een dekkende sli blaag, loodglazuur en toegevoegd kopervijlsel wat zorgt voor een groengevlekte

⁵² RAVESCHOT 1982, pp.8, 12, VANOVERBEKE e.a. 2017,

⁵³ een onderscheid tussen kan en kruik enkel op basis van het randtype moeilijk gemaakt worden, De Grootte 2008, 170

⁵⁴ De Grootte 2008, 124

⁵⁵ Raveschot 1982 p8-11, datering 2^e helft 13^e – 1^e helft 14^e; De Grootte 2008, 173

wanddecoratie. De vlakke bodem is aan de binnenzijde voorzien van een *slip wash* versiering. Op de buitenzijde zijn nog de restanten zichtbaar van een geel kleurende geglazuurde slijblijversiering gecombineerd met een groengevlekte versiering in andere zones. Beide fragmenten kunnen vermoedelijk in de 13^e of het begin van de 14^e eeuw gesitueerd worden.

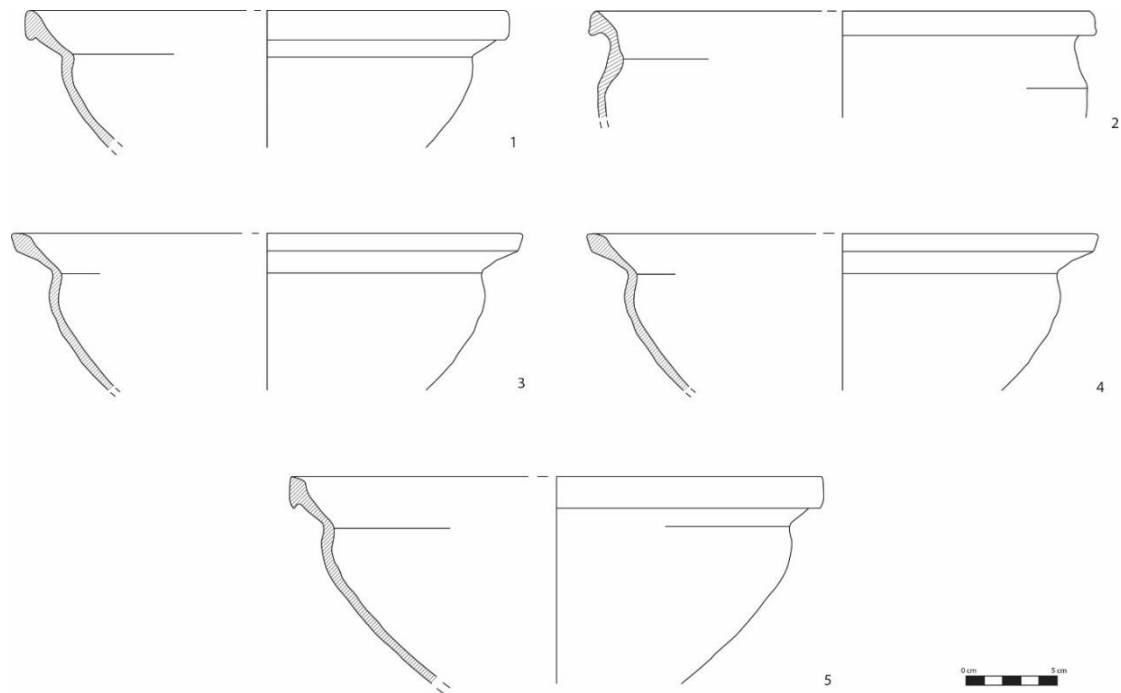
De laatste drie kannen behoren tot de categorie steengoed van de Langerwehe groep. Een zestal wandfragmenten wordt gekenmerkt door een grijs klinkend hard, versinterd baksel en de typische paars tot paarsbruine ijzerengobe op de buitenzijde.

Figuur 35: : uitgeknepen standringen van kannen in Langerwehe steengoed.

Twee bodemfragmenten op uitgeknepen standring lijken echter iets minder hard gebakken en zijn in sommige zones niet volledig versinterd (Figuur 35). Op beide individuen is respectievelijk wel een paarsbruine ijzerengobe en een donkerbruine deklaag aanwezig. Deze individuen kunnen gedateerd worden in de 14^e eeuw.⁵⁶

⁵⁶ Gaimster German Stoneware p56 en De Grootte 2008, 370, Bartels 1999, 51-56

Figuur 36: kommen in grijs aardewerk (1-5).

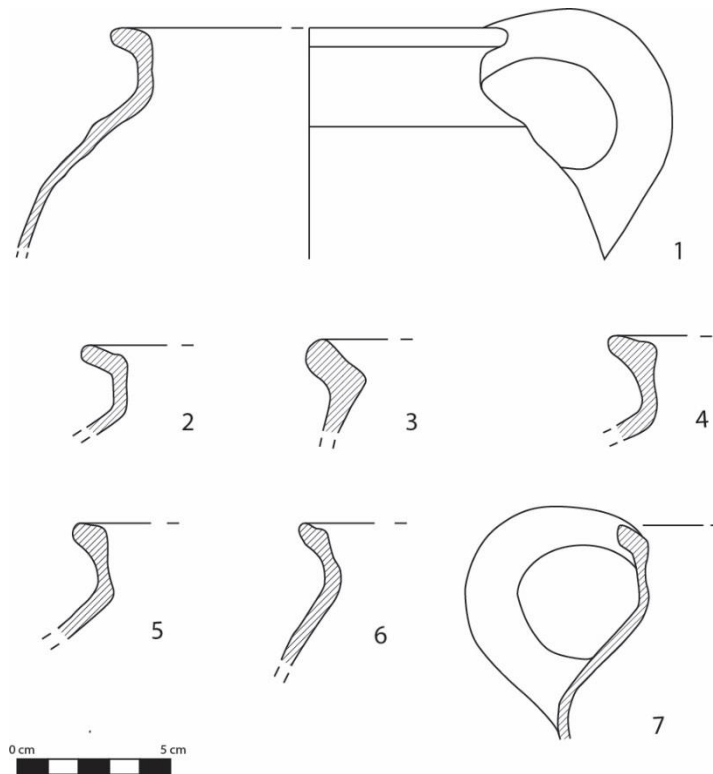
De vormsoort van de **kom** komt enkel voor in grijs aardewerk (Figuur 36). Met 6 individuen gaat het om 15,8% van het MAI. De randdiameter schommelt tussen de 26cm en 29cm. Één kom is met 23cm voorzien van een iets kleinere randdiameter. Met uitzondering van één individu gaat het om varianten op de bandvormige rand, met afgeronde of afgeschuinde top en met al dan niet ondersneden onderlip. De laatste kom is voorzien van een eerder ruitvormig randtype met afgeschuinde buitenzijde en afgeronde top. Bij verschillende kommen is op de binnenzijde een kalkaanslag zichtbaar (Figuur 37). Gezien de grootte van de individuen en het ontbreken van roetsporen op de buitenzijde lijkt deze kalkaanslag een functioneel gebruik als pispot of waterreservoir te suggereren. Enkele individuen vertonen aan de buitenzijde ook vorstschade die zich manifesteert in de vorm van afgesprongen wandschilfers (Figuur 37).

Figuur 37: kommen in grijs aardewerk met kalkaanslag aan de binnenzijde (boven) en vorstsporen aan de buitenzijde (onder).

Gentse parallellen voor deze komtypes kunnen worden teruggevonden op de sites Sint-Michielsplein en Dobbelslot en Wellingstraat met dateringen in het midden van de 14^e eeuw en de 2^e helft 13^e – 1^e helft 14^e eeuw.⁵⁷

⁵⁷ Berkers 2011, 49-51; Raveschot 1982, 6, Laleman & Raveschot 1984, 27

Figuur 38: kookkannen in grijs aardewerk (1-6) en rood aardewerk (7).

De vormsoort van de **kookkan** is vertegenwoordigd in grijs (n=11) en rood aardewerk (n=1) (Figuur 38). Met 12 individuen en 31,5% van het MAI gaat het om de best vertegenwoordigde vormsoort in de context. Bij de individuen in grijs aardewerk varieert de randdiameter tussen 11 en 16cm. Van het individu in rood aardewerk is onvoldoende van de rand bewaard gebleven om de diameter te berekenen. Bij de randtypes is de *schuin naar buiten geplooid, afgeronde of afgeschuinde rand met afgeplatte top* het best vertegenwoordigd. Daarnaast komen ook nog de *bijna haaks naar buiten geplooid, langgerekte rand met afgeplatte bovenzijde en afgeronde onderzijde* en de *uitstaande, bovenaan verbrede rand met afgeplatte top en lichte dekselgeul* voor. Een laatste randfragment met een iets grotere diameter van 24cm en een *haaks uitstaande verdikte rand met afgeplatte bovenzijde en afgeronde onderlip* kan eventueel ook afkomstig zijn van een bloempot of voorraadpot. De interpretatie als kookkan wordt kracht bijgezet door de aanwezigheid bij verschillende individuen van een roetaanslag op de buitenzijde van de bodem, buik en de onderkant van de oren. Functioneel wordt deze vormsoort immers geassocieerd met het koken en de bereiding van vloeistoffen⁵⁸. Van de vormsoort van de kookkan zijn geen volledige of archeologisch volledige individuen aangetroffen. Wat de bodems betreft gaat het dus om niet gerefite exemplaren op losstaande enkelvoudige of meerledige standvinnen of om een standring van enkelvoudige aansluitende standvinnen, echter steeds met duidelijke roetsporen op de buitenzijde. Over de morfologie van de kookkannen in hun totaliteit kan door de fragmentarische bewaring helaas niets gezegd worden. Op basis van de randtypologie kunnen echter wel enkele Gentse parallellen worden aangehaald uit onder meer de sites Dobbelslot⁵⁹ en Burgstraat⁶⁰, respectievelijk gedateerd in de periode tweede helft 13^e eeuw – 1^e helft 14^e eeuw en 14^e eeuw. Voor beide sites gaat het om kookkannen in grijs aardewerk, voorzien van een naar buiten geplooid rand. In het geval van de Burgstraat is de kookkan wel volledig bewaard, het gaat om een hoge, eerder eivormig type op vier losstaande enkelvoudige standvinnen.

⁵⁸ DE GROOTE 2008, p.237

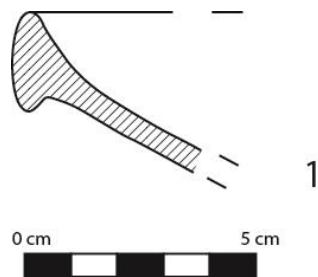
⁵⁹ RAVESCHOT 1982, p.5

⁶⁰ VANOVERBEKE R., VAN REMOORTER O., COX L. 2016, plaat 1:15

Figuur 39: speelschijf in rood aardewerk.

De **speelschijf** is in de context met één exemplaar in rood aardewerk vertegenwoordigd, goed voor 2,6% van het MAI (Figuur 39). Vermoedelijk is de schijf vervaardigd uit gerecycleerd bouw materiaal, zoals bijvoorbeeld een tegel. De precieze functie van deze vormsoort is niet geheel duidelijk, een gebruik als onderdeel van een spel behoort echter tot één van de mogelijkheden. Soortgelijke exemplaren zijn gekend uit de 15e eeuwse sector van het vissersdorp Walraversijde⁶¹ en het Emile-Braunplein in Gent. Naast het secundair gebruik als speelschijf zijn ook nog de restanten van één vierkante **tegel** in rood aardewerk aangetroffen.

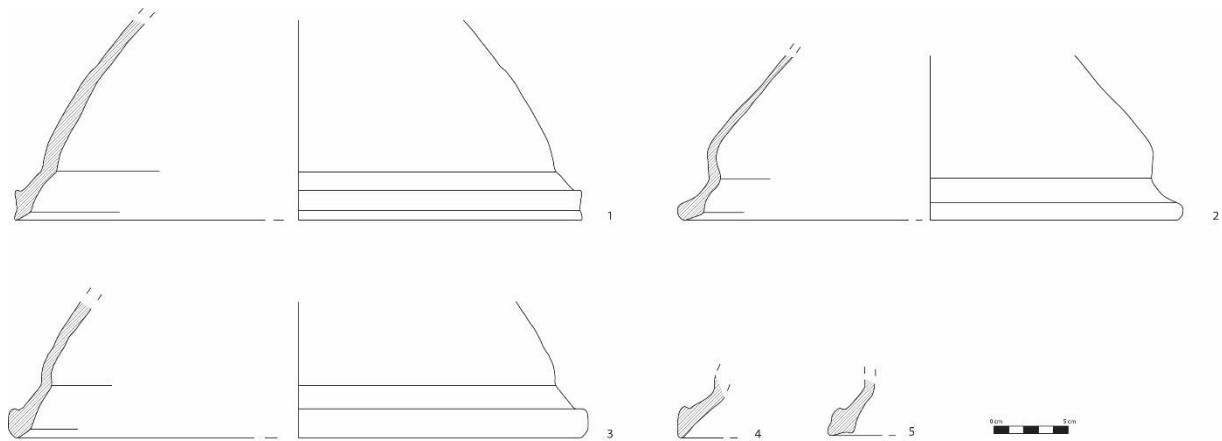
Figuur 40: teil in grijs aardewerk (1).

De vormsoort van de **teil**, is slechts éénmalig aangetroffen en neemt hiermee een aandeel in van 2,6% van het MAI. Het gaat om een exemplaar in grijs aardewerk voorzien van een *brede bandvormige rand met sterk ondersneden rand en afgeronde top* (Figuur 40). Te weinig van het randfragment is bewaard gebleven om de randdiameter te kunnen berekenen. Roetsporen op de buitenzijde lijken te wijzen op een functioneel gebruik als kookvorm. Dit is enigszins opmerkelijk aangezien dit vormtype zeker in de 15^e en 16^e eeuw geassocieerd wordt met de koude bereiding en het opdienen van voedsel of de bereiding van melkproducten⁶². Een Gentse parallel met een gelijkaardige vormgeving kan gevonden worden op de site Wellingstraat. Het gaat om een teil in rood aardewerk, echter zonder roetaanslag, die wordt gedateerd in het midden of de tweede helft van de 14^e eeuw.⁶³

⁶¹ PIETERS e.a. 2013, p.133 fig. 100:1; DE MULDER 2015, p.133

⁶² DE GROOTE 2008, p.266; DE CLERCQ e.a. 2007, p.8

⁶³ LALEMAN & RAVESCHOT 1984, p.21 afb.4:8

Figuur 41: vuurklokken in grijs aardewerk (1-5).

Met de vuurklok zijn we bij de laatste vormsoort uit context S1001 toegekomen. Vijf individuen in grijs aardewerk zijn geïdentificeerd, goed voor 13,2% van het MAI. De randdiameters schommelen tussen 38 en 42cm. Één uitzondering is een iets kleiner individu met een diameter van 34cm. Vormtypologisch gaat het om hoge komvormige kloktypes met ingesnoerde Hals (Figuur 41). De aanwezigheid van roetsporen op de binnenzijde van de rand en koepel is een belangrijk element bij de identificatie als vuurklok. Wat de randtypes betreft kan een onderscheid gemaakt worden tussen enerzijds licht uitstaande of naar buiten geplooide blokvormige randen en anderzijds naar onder gebogen, puntvormige, al dan niet afgeschuinde randen met ondersneden lip. Net zoals bij de kommen is ook bij de vuurklokken vorstschade zichtbaar op de buitenzijde in de vorm van afgesprongen wandschilders.

Gelijkaardige hoge komvormige vuurklokken zijn in Gent aangetroffen in grijs aardewerk op de site Bennesteeg⁶⁴ en in rood aardewerk op de site Wellingstraat⁶⁵, met respectievelijk dateringen in de periodes eind 13^e eeuw - 1^e kwart 14^e eeuw en midden of de 2^e helft van de 14^e eeuw.

Datering en interpretatie

Met de aanwezigheid van de vormsoort van het bord en de kan in steengoed aardewerk van de Langerwehe groep kan een datering in de 14^e eeuw worden vooropgesteld. Echter het voorkomen van het hoogversierd aardewerk uit de context is dan weer eerder indicatief voor de 2^e helft van de 13^e eeuw. Wanneer we naar de verhouding kijken tussen het grijs en rood aardewerk, is het grijs aardewerk nog duidelijk sterk dominant. Het is pas in het midden van de 14^e eeuw dat deze verhouding ongeveer in evenwicht komt.⁶⁶ Op basis van deze gegevens kunnen we de context op het eerste zicht dateren in de eerste helft of misschien zelfs eerste kwart van de 14^e eeuw. Wel dient bij de interpretatie van het materiaal ook rekening gehouden te worden met het contexttype. De context waarin het materiaal is aangetroffen betreft een verstoorde perceelsgreppel en dus geen afgesloten context. Het is niet ondenkbaar dat de greppel reeds in gebruik was gedurende de tweede helft van de 13^e eeuw en dat bijgevolg het aardewerk representatief is voor een breder chronologisch spectrum, namelijk van de tweede helft van de 13^e eeuw tot de 1^e helft van de 14^e eeuw. De aanwezigheid van vorstsporen zijn tevens een indicatie dat het materiaal nog enige tijd bloot heeft gelegen en dus niet direct is afgedekt. Of dit het geval was na de dumping in de greppel of voorafgaand bij een soort voorsortering van het in onbruik geraakte materiaal is echter niet duidelijk.

⁶⁴ VAN DOORNE 1980, p.5

⁶⁵ LALEMAN & RAVESCHOT 1984, p.24 afb. 7

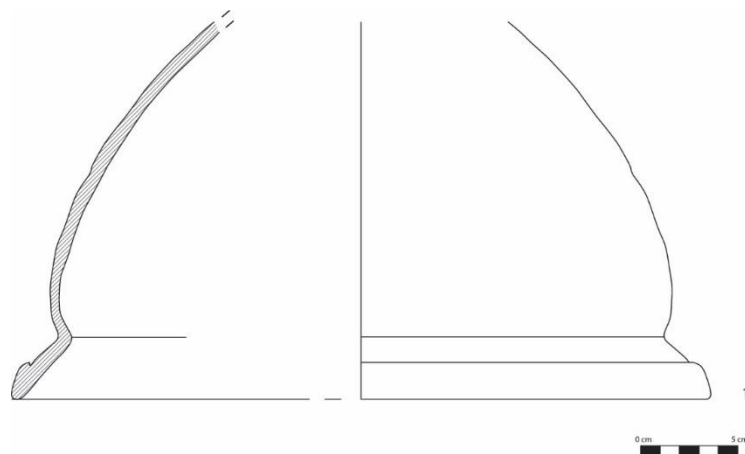
⁶⁶ DE GROOTE 2008, p.390

S1.005

Context S1.005 betrof de kuil die werd doorsneden door recentere beerkuil S1.002.

Het materiaal uit de context bevat een totaal van 12 scherven waarvan 10 in grijs aardewerk, 1 in rood aardewerk en een laatste waarschijnlijk romeinse, oxiderend gebakken wandscherf.

De 10 scherven grijs aardewerk zijn afkomstig van twee **vuurklokken**. Beide individuen behoren tot het hoge, komvormige type met ingesnoerde hals en bezitten een randdiameter van respectievelijk 36 en 46cm (Figuur 42). Wat de randtypes betreft gaat het om naar onder gebogen, puntvormige, afgeronde randen met licht ondersneden lip. Roetsporen zijn aanwezig aan de binnenzijde van beide individuen. Op de buitenzijde van de best bewaarde vuurklok is verder ook nog een *Kerbschnitt* versiering aangebracht (Figuur 43). Dat diezelfde buitenzijde voorts eerder slordig en oneffen is uitgewerkt kan geïllustreerd worden aan de hand van de onzorgvuldige, lichte vingerindrukken die aanwezig zijn over de gehele koepel. Vuurklokken met *kerbschnitt* versiering zijn typerend voor de 13e en 14e eeuw.⁶⁷

Figuur 42: vuurklok in grijs aardewerk (1).

⁶⁷ DE GROOTE 2008, p.283

Figuur 43: vuurklok in grijs aardewerk met Kerbschnitt versiering.

Voor het rood aardewerk is slechts één individu aangetroffen. Het gaat om een integraal geglazuurde bodem met gedraaide standring. Chronologisch komt dit bodemtype echter pas voor vanaf de 15e eeuw⁶⁸. Mogelijk gaat het hier dus om een intrusief fragment dat nog aan een vreemde context moet worden toegeschreven.

5.2 Postmiddeleeuws aardewerk uit beerkuil S1.002

In totaal werden 516 scherven ingezameld uit S1.002. Binnen het schervenmateriaal kunnen elf aardewerkgroepen geïdentificeerd worden. Twee van deze aardewerkgroepen zijn als residueel te omschrijven. Het gaat hierbij om het grijs aardewerk en een enkele scherf Siegburgsteengoed die slechts globaal in de late middeleeuwen kunnen gedateerd worden (14^e-15^e eeuw). De rest van het aardewerk kan op basis van de vormelijke elementen en de aanwezige aardewerkgroepen in de tweede helft van de 19^e eeuw gedateerd worden.

Faience	1	0,2
Grijs	2	0,4
Industrieel porselein	3	0,6
Industrieel wit	395	76,6
Majolica	1	0,2
Pijpaarde	12	2,3

⁶⁸ DE GROOTE 2008, p.135

Porselein	17	3,3
Roodbakkend	40	7,8
Steengoed	9	1,7
Staffordshire ware	13	2,5
Witbakkend	23	4,5
Totaal	516	100,0

Tabel 3: aantallen scherven en percentages per aardewerkgroep voor spoor 1002.

Het gros van het materiaal bestaat uit industrieel witbakkend aardewerk. In totaal kunnen 395 scherven geteld worden. Het gros van deze scherven is afkomstig van borden. Binnen de borden zijn twee types aanwezig, borden met standring en borden met standvlak. Qua randtype komen enkel eenvoudige, uitstaande randen voor. Enkele borden zijn op de vlag versierd met een eenvoudig kobaltblauw lijntje, enkele eenvoudige bloemmotieven of enkele verspreide bloemen. Een uitzonderlijk bord is versierd met een kartelrand, en vertoont op de vlag ook een versiering met een blauwe lijn, gedecoreerd met gestileerde rozen in rode en groene verfstrepen.

Naast borden komen ook enkele schoteltjes en enkele tassen voor in industrieel wit aardewerk. Vooral de tassen vallen op door het gebruik van transferprints ter decoratie. Het gaat hierbij zowel om florale motieven als om figuratieve voorstellingen (in dit geval een ruiter te paard).

Ook witbakkend aardewerk met loodglazuur komt met 23 scherven voor. Bij de meeste scherven heeft de buitenzijde een groene kleur door de toevoeging van kopervijlsel.

In lokaal rood geglaazuurd aardewerk komen hoofdzakelijk kookpotten met standvlak voor. Het gaat om eenvoudige kookpotten met vermoedelijk twee opstaande oren. Fragmenten van dergelijke oren werden hier niet aangetroffen.

Naast het gewone met loodglazuur bedekte roodbakkend aardewerk vielen ook verschillende scherven met een bijna zwart glazuur op. Het gaat hierbij om zogenaamd Staffordshire ware. Het gaat om 13 scherven, waaronder ook een rand en oorfragment van een vermoedelijke thee- of koffiekkan met hoge hals.

Een laatste opvallend individu is een vrij volledig bord in chinees porselein. Het gaat om een bord met een eenvoudige, strakke, uitstaande rand met afgeronde top. Zowel op de spiegel als op de vlag is in blauwe verf een beschildering aangebracht. Op de rand gaat het om een band met geometrische patronen, op de spiegel gaat het om een florale voorstelling. De bodem rust op een fijne standring. Het bord zelf is ouder te dateren dan de rest van het aardewerk. Dit bord is eerder in de 18e eeuw te dateren. Mogelijk gaat het om een pronkstuk of erfstuk dat in deze afvalcontext gesukkeld is op een later tijdstip.

In pijpaaarde werden verschillende steel en ketelfragmenten aangetroffen. Bij één ketelfragment werd een hielmerk aangetroffen, het ging hierbij om een gekroonde NS. Ook de pijpaaarde objecten kunnen in de 19e eeuw gedateerd worden.

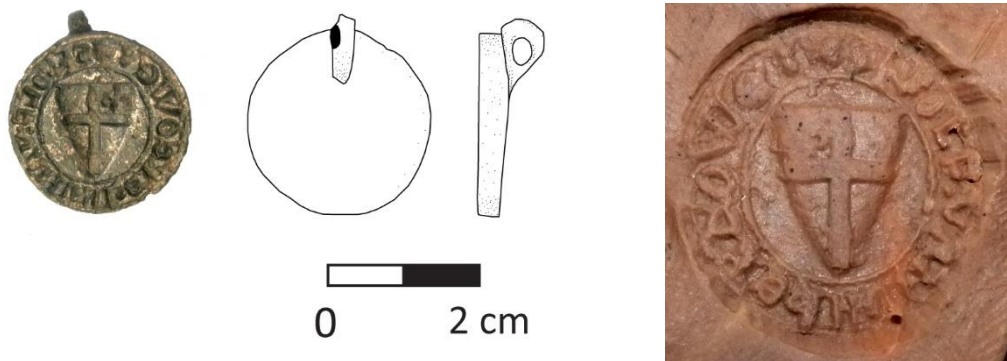
Figuur 44: randfragment van een koffie- of theekean in Staffordshire ware (links) en enkele fragmenten pijpen (rechts).

Figuur 45: porseleinen bord

5.3 Metaal

Tijdens de opgraving werd slechts één metalen voorwerp aangetroffen. Het gaat om zegelstempel, die in gracht S1.001 met behulp van de metaaldetector werd gevonden (Figuur 46). Deze vondst werd ter conservatie aangeboden.

Figuur 46: Zegelstempel (schaal 1:1). Rechts: afdruk van de zegelstempel.

Met zegelstempels werden rechtskrachtige handelingen verricht. Er werd gestempeld in bijenwas, die in veel gevallen met pigmenten werd gekleurd. De gebruikersgroep van dergelijke stempels bestond aanvankelijk voornamelijk uit vorsten, leden van de hoge adel, hoge geestelijken, stadsbesturen en geestelijke instituties. Vanaf de 13de eeuw verbreidde het gebruik zich ook naar de lagere adel, de lagere geestelijkheid en stedelijke patriciërs. Na de eerste helft van de 14de eeuw werd de gebruikersgroep uitgebreid met burgers en handwerkslieden.⁶⁹

Op basis van de uitgevoerde aardewerkstudie kan de vulling van de gracht gedateerd worden in de eerste helft of zelfs eerste kwart van de 14de eeuw. De stempel heeft een ronde vorm met een diameter van 2,4 cm. De stempel heeft een bevestigingssoog op de achterzijde. Afgaande op een visuele indruk is de stempel uitgevoerd in messing. Naast de vorm en de afbeelding weerspiegelt het formaat van het stempel de status van de eigenaar. In een studie van zegelstempels uit Zeeland (NL) werden de diameters van 19 vergelijkbare lage ronde stempels gemeten. Hieruit blijkt dat stempels met een diameter van 2,4 cm tot de kleinere variant behoren (7 van de 19 stempels hebben een diameter van 2,4 cm of kleiner).⁷⁰ Bij de stempel van de Abeelstraat gaat het dus waarschijnlijk om een stempel van een stedelijke patriciër of een burger. Na conservatie van de zegel door Michel Hendriksen (BAAC NL) is er een afdruk gemaakt in (Figuur 46) de afdruk is duidelijk een wapenschild te zien met een Latijns kruis met in het eerste kwartier een fleur de lis. De tekst in het randschrift is nog gedeeltelijk leesbaar als:

**S: (D)OLF: VAN: (...)beR(D)OWe
Zegel van (D)olf van ..ber(d)owe**

Deze tekst lijkt er ook op te wijzen dat het om een stempel van een stedelijke patriciër of een burger gaat. Er wordt niet verwezen naar een kerkelijk of bestuurlijk ambt.

Het wapenschild zou in verband kunnen worden gebracht met één van de vier Gentse hoofdgildes, nl. De Sint-Jorisgilde, tevens de oudste. De term 'gilde' is eeuwenoud en zou reeds bij de Germanen

⁶⁹ Hendrikse 2003:21-23; Janssen & Thelen 2007: 214-215.

⁷⁰ Hendrikse 2003: 35.

gebruikt worden. De betekenis en taken van deze groeperingen evolueerden van tafelgenoten naar organisaties die gemeenschappelijke belangen van kooplieden behartigden. In de 14de eeuw ontstonden ook de schuttersgilden, verenigingen militair getrainde burgers, m.a. w. stedelijke milities. Deze hoofdgilden stonden in voor de verdediging van de stad, hulpverlening bij brand en natuurrampen en ordehandhaving. De Sint-Jorisgilde verenigde de voetboogschutters.⁷¹

Het ontstaan van de Sint-Jorisgilde wordt aan het eind van de 13de – begin 14de eeuw gesitueerd met een oudst gekend gildenhof, waar de milities konden trainen in het hanteren van het specifieke wapen, aan de huidige Lange Violettestraat dichtbij de stadspoort aan de Vijfwindgaten (opgericht voor 1325 n.a.v. de begin 14de eeuwse stadsuitbreiding). Hun aanwezigheid wordt er in 1342 door archiefbronnen bevestigd.⁷² Het betrof een terrein ongeveer rechtover het actuele Begijnhof Onze-Lieve-Vrouw Ter Hooie of het Klein Begijnhof, waar zich ook de kapel en het hospitaal zich bevonden.

Deze locatie is in vogelvlucht op iets meer dan 400 m ten zuiden van de huidige onderzoekslocatie te situeren.

Van het Sint-Joris Godshuis is een andere middeleeuws zegelstempel bewaard gebleven.⁷³ De afdruk toont een knielende Sint-Joris voor de Heilige Maagd met Jezuskind. Boven hun hoofd is een engel met wapenschild van de Sint-Jorisgilde voorgesteld (Figuur 47). Hieruit blijkt dat het gilde in de middeleeuwen al het wapen gebruikte, dat nu nog in gebruik is (Figuur 48).

Figuur 47: Afdruk van zegelstempel van het Sint-Joris Godshuis.

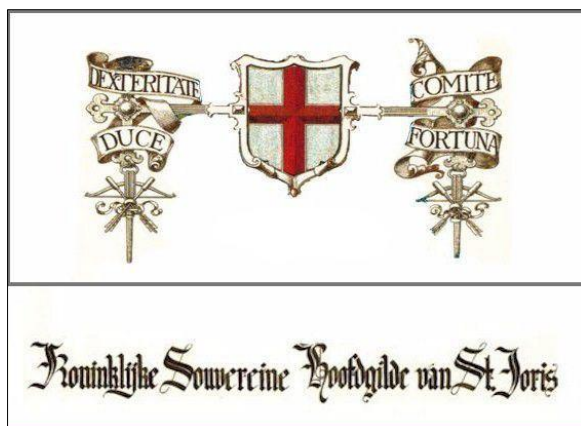
(http://stamgent.be/en/collection/artworks/A2005_2_250)

Het is mogelijk dat de aangetroffen zegelstempel ooit toebehoorde aan een lid van de Sint-Joris gilde. Dit is echter een speculatie waarvoor geen directe aanwijzingen voor zijn. De grond waarmee de gracht werd gedempt kan evengoed van de andere kant van de stad zijn aangevoerd en het grote aantal aangetroffen aardewerk doet vermoeden dat het om afval ging waar de zegelstempel toevallig moet zijn tussen geraakt.

⁷¹ Baillieul, 1994, p. 11.

⁷² Baillieul, 1994, p. 17.

⁷³ STAM Ghent City Museum, Objectnummer 2005.2.360.

Figuur 48: Wapenschild van de Sint-jorisgilde.⁷⁴

⁷⁴ <http://www.sintjorisgilde.be/>

6 Besluit

6.1 Algemeen

De archeologische opgraving aan de Abeelstraat te Gent heeft vanuit archeologisch standpunt slechts weinig relevante resultaten opgeleverd. De geconstateerde verstoring, toegebracht bij bouwwerken in de 20ste eeuw, bleek danig nefast te zijn geweest voor het vooraf rijk ingeschatte bodemarchief. Tot op grote diepte bleek de bodem te zijn vergraven.

Tussen de grote verstoringen werden slechts een paar sporen aangetroffen en geregistreerd die enige archeologische relevantie kenden. Het betrof twee afvalkuilen, waarvan één laatmiddeleeuws en één subrecent, en een deel van een gracht. Deze gracht bakende naar alle waarschijnlijkheid tot ergens in de 14de een woonerf af. In de vulling van de kuilen en de gracht werd een relatief grote hoeveelheid aardewerk aangetroffen alsook een metalen zegelstempel.

6.2 Beantwoording onderzoeksvragen

1. *Wat is de aard, omvang, datering, en conservatie van de aangetroffen archeologische resten?*

Na afloop kan worden gesteld dat de opgraving slechts weinig concrete sporen heeft opgeleverd, namelijk 2 kuilen en een gracht. De zware verstoring (20ste eeuw) binnen het plangebied heeft een nefaste invloed gehad op de bodem. De slecht bewaarde sporen dateren enerzijds in de late middeleeuwen (13de -14de eeuw) en de postmiddeleeuwse periode (19de eeuw).

2. *Hoe is de opbouw van de chronologie van de aanwezige archeologische resten?*

Er is geen daadwerkelijk chronologie op te stellen.

3. *Wat is de relatie tussen de bestaande panden en het aanwezig archeologisch erfgoed?*

De aangetroffen beerkuil (S1.002) kan in verband worden gebracht met het ruimen van een beerput die toebehoorde aan een van de weergegeven panden (en dus huishoudens) op de 19de eeuwse historische kaarten.

4. *Zijn er sporen en structuren aanwezig? Zo ja, wat is hun onderlinge samenhang?*

Er werden slechts 3 relevante sporen aangetroffen waarvan de onderlinge samenhang niet te achterhalen is.

5. *Welke specifieke activiteiten hebben in het onderzoeksgebied plaatsgevonden?*

Omwille van de karige resultaten kan deze vraag niet worden beantwoord. Geen van de aangetroffen sporen wezen op een specifieke activiteit.

6. Wat zijn de materiële aanwijzingen hiervoor? Passen deze in de historische context van de locatie?

N.v.t.

7. Wat zeggen de aangetroffen vondsten over de welstand, levenswijze, sociale, economische en culturele achtergrond van de gebruikers/bewoners gedurende hun gebruiksperiode?

Daar het moeilijk tot onmogelijk bleek de weinige sporen te koppelen aan specifieke huishoudens is deze vraag niet relevant.

8. Levert het organische en anorganische vondstmateriaal nieuwe inzichten inzake ontstaans- en bewoningsgeschiedenis van de site, eventueel ook over de materiële cultuur?

N.v.t.

9. Uit welke periode dateren de vondsten? Kan er een functionele interpretatie aan gegeven worden?

De vondsten dateren enerzijds in de 13de-14de eeuw, anderzijds in de 19de eeuw. Een functionele interpretatie werd in de betreffende hoofdstukken (6.1 en 6.2) gegeven.

10. Wat is de datering en samenstelling van de aangetroffen ophogingslagen?

N.v.t.

11. Hoe kaderen de resultaten van dit onderzoek binnen onze kennis binnen de stadsontwikkeling van Gent?

De resultaten van dit onderzoek zijn te marginaal om ze te plaatsen binnen een ruimer kader van stadsontwikkeling. Het enige dat kan worden gesteld is dat de locatie reeds vanaf de late middeleeuwen werd bewoond. Naar alle waarschijnlijkheid werd kort na de toevoeging tot de stad, vanaf 1254, de onderzoekslocatie en directe omgeving volop in gebruik genomen.

De naar aanleiding van de bureaustudie extra geformuleerde vragen (zie 3.6) kunnen op basis van weinige resultaten eveneens niet worden beantwoord.

7 Bibliografie

BAILLIEUL B., 1994: *De vier Gentse Hoofdgilden*, Gent.

BILLEMONT, J. e.a., 2016. Archeologische opgraving aan de Minnemeers te Gent, Gent. BAAC Vlaanderen Rapport 266.

CADGIS –FOD Financiën, http://ccff02.minfin.fgov.be/cadgisweb/?local=nl_BE .

CAPITEYN A., L. CHARLES & M-C LALEMAN, 2007, *Historische Atlas van Gent*, Amsterdam.

CENTRALE ARCHEOLOGISCHE INVENTARIS (CAI) 2016 [online], <http://geovlaanderen.gisvlaanderen.be/geo-vlaanderen/cai/#>

COENE A. & DE RAEDT M., 2011: *Kaarten van Gent – Plannen voor Gent, 1534-2011*, Gent.

DECLERCK, G. & LALEMAN, M.C., 2010, Archeologie van de stedelijke ruimte, in: BOONE M. & DENECKERE G., *Gent. Stad van alle tijden*, Gent, p. 18-49.

DE CLERCQ, W. e.a., 2007. Living in times of war: waste of c. 1600 from two garderobe chutes in the castle of Middelburg-in-Flanders (Belgium). *Post-Medieval Archaeology*2, 41(1), pp.1–63.

DE GROOTE, K., 2008. Middeleeuws aardewerk in Vlaanderen. Techniek, typologie, chronologie en evolutie van het gebruiksgoed in de regio Oudenaarde in de volle en late middeleeuwen (10de-16de eeuw), Brussel.

DE MULDER, J.W., 2015. Aardewerkstudie van de beerput S27 op het Emile Braunplein in Gent. Een context uit de late middeleeuwen. Ghent.

DESBAT, A., 1990. Les Bons Comptes font les bons amis ou la quantification des céramiques. In L. RIVET, red. pp. 131–134.

DOV VLAANDEREN, Databank Ondergrond Vlaanderen [online], <https://dov.vlaanderen.be/dovweb/html/index.html>

DE BUCK P., *De werkmanswoningen binnen de stad Gent. Verslag over het onderzoek gedaan ten jare 1912*. Sint-Amandsberg, 1913.

GEOPUNT VLAANDEREN, <http://www.geopunt.be>

HENDRIKSE H.; 2003. Zegelstempels en zegelringen uit Zeeuwse bodem, Zaltbommel.

INVENTARIS ONROEREND ERFGOED, <https://inventaris.onroerendergoed.be/>

JANSSEN H.L. & THELEN A.A.J. (red.) 2007: *Tekens van leven. Opgravingen en vondsten in het Tolbrugkwartier in 's-Hertogenbosch*, Utrecht.

LALEMAN, M.C. & RAVESCHOT, P., 1984. Wellingstraat 103. Onderzoek van een laat-middeleeuwse woning. *Stadsarcheologie*, 8(3), pp.18–38.

- PIETERS, M. e.a., 2013. Het archeologisch onderzoek in Raversijde (Oostende) in de periode 1992-2005. Vuurstenen artefacten, een Romeinse dijk, een 14de-eeuws muntdepot, een 15de-eeuwse sector van een vissers nederzetting en sporen van een vroeg-17de-eeuwse en een vroeg-18de-eeu. Relicta Monografieën, 8.
- POULAIN, M., 2013. Notes on the quantification of post-medieval pottery in the Low Countries. *Post-Medieval Archaeology*, 47(1), pp.106–118.
- RAVESCHOT, P., 1982. Dobbelslot/5. *Stadsarcheologie*, 6(3), pp.2–13.
- RAVESCHOT, P., 1984. Dobbelslot/6. Mestput I. *Stadsarcheologie. Bodem en monument in Gent*, 8(2), pp.2–10.
- VAN DOORNE, V., 1980. Laat-middeleeuwse afvalput. *Stadsarcheologie*, 4(2), pp.2–22.
- VANOVERBEKE R., VAN REMOORTER O., COX L., K.N., 2016. Van blekerij tot spinnerij, archeologisch onderzoek aan de Burgstraat-Perkamentstraat te Gent., *Gent. BAAC Vlaanderen Rapport 100*.
- VANOVERBEKE, R., DE MULDER, J.W. & CLAUS, A., 2017. Archeologische opgraving in de Sint-Pietersnieuwstraat te Gent, *Gent; BAAC Vlaanderen Rapport 525*.
- VAN REMOORTER O., 2017. Archeologische prospectie met ingreep in de bodem Kruideniersstraat te Gent, *BAAC Vlaanderen Rapport 507*.
- VERMEIREN G., BRU M.A., BRADTS T. & LAISNEZ K., 2013, *Opgravingen aan de Waalse krook (Gent, O.-VI.)*. In: *Archaeologia Mediaevalis Kroniek*, 36, pp. 159-162.
- VERMEIREN, G. & BRU, M.A., 2017, *De Brabantdam in Gent (O.-VI.)*, in: *Archaeologia Mediaevalis*, Namur, 2017, nr. 40, p. 117-121.

8 Lijst met figuren

Figuur 1: Situering van het plangebied op de orthofoto.....	5
Figuur 2: De huidige kadastrale situatie op en rond de onderzoekslocatie.....	6
Figuur 3: gestripte bebouwing achteraan op het perceel.....	7
Figuur 4: Toekomstige inplanting van kelderverdieping (in het rood) binnen de onderzoeklocatie.....	9
Figuur 5: Toekomstige inplanting van kelderverdieping (in het rood) binnen de onderzoeklocatie. In geel de recente kelderruimtes (noorden is in de rechter bovenhoek).....	10
Figuur 6: De onderzoekslocatie (aangeduid in het rood) op de Tertiair-geologische kaart.....	12
Figuur 7: Het plangebied (aangeduid in het rood) op de kwartair-geologische kaart.....	13
Figuur 8: Het plangebied (aangeduid in het rood) op de Bodemkaart.....	14
Figuur 9: Aanduiding van het onderzoeksgebied, de Braampoort/Brabantpoort (10) en de Hooipoort/Steenpoort (29).....	15
Figuur 10: De verscheidene middeleeuwse waterlopen in Gent. De onderzoeklocatie is aangegeven (in het rood).....	16
Figuur 11: De onderzoekslocatie ruwweg aangegeven op het Panoramisch Gezicht op Gent uit 1534. Ook de vlakbij gelegen Hooipoort is duidelijk zichtbaar. Noorden is rechts.....	18
Figuur 12: Aanduiding van het onderzoeksgebied (in het rood) op de kaart van Deventer uit 1559 met de nog aanwezige St Christoffelkapel. (Noorden is boven).....	19
Figuur 13: Detail uit de stadsplattegrond van Sanderus en Hondius uit 1641. De onderzoekslocatie is in rood aangegeven. (Noorden is recht).....	20
Figuur 14: Detail uit de stadsplattegrond van Ferraris, ca. 1775. De onderzoekslocatie is in rood aangegeven.....	21
Figuur 15: Aanduiding van het onderzoeksgebied (in het rood) op een kaart uit 1796 van G. Goethals. (Noorden is boven).....	22
Figuur 16: Uitsnede uit het stadsplan van De Vreese uit 1799. (Noorden is rechts).....	23
Figuur 17: De onderzoeklocatie aangegeven op het primitief kadasterplan van 1834. (Noorden is boven).....	24
Figuur 18: Aanduiding van het onderzoeksgebied (in het rood) met aan de overkant van de straat de Protestantse Kerk op een kaart van 1841 en de eerste weergave van het Zuidstation (Statie van den IJzeren Weg).....	25
Figuur 19 : Aanduiding van het plangebied (in het rood) op 'Plan instantané de la ville de Gand'. (Noorden is boven).....	26
Figuur 20: Situering van het onderzoeksgebied op de CAI-kaart.....	27
Figuur 21: Centrale kelder. Foto richting zuiden.....	32
Figuur 22: Uitgebroken kleinere kelder met aanpalende brandstof-tank. Foto richting zuidoost.....	33
Figuur 23: Opmetingsplan sloopbegeleiding.....	34
Figuur 24: Toestand van het verstoorte terrein op 28 november 2016.....	35
Figuur 25: Sfeerbeeld tijdens de laatste fase van het veldwerk.....	36
Figuur 26: Aangelegd vlak in de zuidoostelijke hoek van het terrein. De natuurlijke bodem (geel-oranje) dagzoomt tussen de vele verstoringen. Foto richting westen.....	37
Figuur 27: Aangelegd vlak in de noordwestelijke hoek van het terrein, met S1.002 (zwarte vlek, links).....	38
Figuur 28: Doorsnede op de beerkuil, S1.002 (blauwe lijn), en onderliggende kuil, S1.005.....	38
Figuur 29: Doorsnede van de aangetroffen gracht.....	39
Figuur 30: Inmetingsplan.....	40
Figuur 31: Detail van de aangetroffen zones met sporen. Het gereconstrueerd tracé van de gracht is aangegeven.....	41
Figuur 32: bakpan in grijs aardewerk (1), bakpan in rood aardewerk (2-3), bord in rood aardewerk (4-5), deksel in rood aardewerk (6).....	46
Figuur 33: deksel en borden in rood aardewerk.....	47
Figuur 34: kannen in grijs aardewerk (1-2).....	47
Figuur 35: : uitgeknepen standringen van kannen in Langerwehe steengoed.....	48
Figuur 36: kommen in grijs aardewerk (1-5).....	49
Figuur 37: kommen in grijs aardewerk met kalkaanslag aan de binnenzijde (boven) en vorstsporen aan de buitenzijde (onder).....	50
Figuur 38: kookkannen in grijs aardewerk (1-6) en rood aardewerk (7).....	51
Figuur 39: speelschijf in rood aardewerk.....	52
Figuur 40: teil in grijs aardewerk (1).....	52

Figuur 41: vuurklokken in grijs aardewerk (1-5)	53
Figuur 42: vuurklok in grijs aardewerk (1).....	54
Figuur 43: vuurklok in grijs aardewerk met Kerbschnitt versiering.	55
Figuur 44: randfragment van een koffie- of theekan in Staffordshire ware (linsk) en enkele fragmenten pijpaarde (rechts).....	57
Figuur 45: porseleinen bord.....	57
Figuur 46: Zegelstempel (schaal 1:1). Rechts: afdruk van de zegelstempel.....	58
Figuur 47: Afdruk van zegelstempel van het Sint-Joris Godshuis. (http://stamgent.be/en/collection/artworks/A2005_2_250)	59
Figuur 48: Wapenschild van de Sint-jorisgilde.	60

9 Bijlagen

9.1 Alle lijsten

9.1.1 Sporenlijst

9.1.2 Vondstenlijst

9.1.3 Fotolijst

9.1.4 Tekenvel

9.2 Digitale versie van het rapport, de bijlagen en het fotomateriaal

Bijlage 9.1.1. Sporenlijst

Spoor	Werkput	Vlak	Interpretatie	Vorm	Het/Hom	Heterogeniteit	Tint1	Kleur1	Tint2	Kleur2	Inclusie1	Inclusie2	Inclusie3	Spoorrelatie	Opmerkingen	Datering
999			Verstoring													Recent
1001	1	2	Greppel	Lineair	Heterogeen	gevekt	Donker	BR	Donker	GR	HK	AW	BS		achtererf? oversneden door recente verstoring, houtskooluitloging, AW 13e E (Langerwehe)	Middeleeuws
1002	1	2	Kuil	Ovaal	Heterogeen		Donker	ZW	Donker	GR	HK	AW		oversnijdt 1005	beervulling, 19e E	Recent
1003	1	2	Natuurlijk	Ovaal	Heterogeen		Matig	GR			HK					
1004	1	2	Natuurlijk	Ovaal	Heterogeen		Matig	GR			HK					
1005	1	2	Kuil	Ovaal	Heterogeen		Licht	GN	Matig	GR	HK	AW			Poel? Humeuze banden, verschillende vullingen	

Bijlage 9.1.2. Vondstenlijst

Vondst	WP	Vlak	Spoor	Vulling	Categorie	Context	Aanvullende info	Datum
1	1	2	1001	2	MET	AFW/DET	zegelstempel	17/02/2017
2	1	2	1001		BOT	AAVL		22/02/2017
3	1	2	1001		AW	AAVL		22/02/2017
4	1	2	1001		BOT	AFW		22/02/2017
5	1	2	1001		LEER	AFW		22/02/2017
6	1	2	1001		AW	AFW		22/02/2017
7	1	2	1001		NS	AFW		22/02/2017
8	1	2	1002		BOT	AAVL		22/02/2017
9	1	2	1002		GLAS	AAVL		22/02/2017
10	1	2	1002		AW	AAVL		22/02/2017
11	1	2	1002		MET	AAVL		22/02/2017
12	1	2	1005		BOT	COUPE		22/02/2017
13	1	2	1005		AW	COUPE		22/02/2017

Bijlage 9.1.3. Fotolijst
Begeleiding kelders 25102016
2016-241 Gent Abeelstr - WP1 - VL1 - Vlakfoto - 001
2016-241 Gent Abeelstr - WP1 - VL1 - Vlakfoto - 002
2016-241 Gent Abeelstr - WP1 - VL1 - Vlakfoto - 003
2016-241 Gent Abeelstr - WP1 - VL1 - Vlakfoto - 004
2016-241 Gent Abeelstr - WP1 - VL1 - Vlakfoto - 005
2016-241 Gent Abeelstr - WP1 - VL1 - Vlakfoto - 006
2016-241 Gent Abeelstr - WP1 - VL1 - Vlakfoto - 007
2016-241 Gent Abeelstr - WP1 - VL1 - Vlakfoto - 008
2016-241 Gent Abeelstr - WP1 - VL1 - Vlakfoto - 009
2016-241 Gent Abeelstr - WP1 - VL1 - Vlakfoto - 010
2016-241 Gent Abeelstr - WP1 - VL1 - Vlakfoto - 011
2016-241 Gent Abeelstr - WP1 - VL1 - Vlakfoto - 012
2016-241 Gent Abeelstr - WP1 - VL1 - Vlakfoto - 013
Plaatsbezoek 28102016
2016-241 Gent Abeelstr - Plaatsbezoek 281016- 001
2016-241 Gent Abeelstr - Plaatsbezoek 281016- 002
2016-241 Gent Abeelstr - Plaatsbezoek 281016- 003
2016-241 Gent Abeelstr - Plaatsbezoek 281016- 004
2016-241 Gent Abeelstr - Plaatsbezoek 281016- 005
2016-241 Gent Abeelstr - Plaatsbezoek 281016- 006
Fase 2 16022017
2016-241 Gent Abeelstr - WP1 - VL2 - S1001 - Coupefoto - 001
2016-241 Gent Abeelstr - WP1 - VL2 - S1001 - Coupefoto - 002
2016-241 Gent Abeelstr - WP1 - VL2 - S1001 - Coupefoto - 003
2016-241 Gent Abeelstr - WP1 - VL2 - S1001 - Coupefoto - 004
2016-241 Gent Abeelstr - WP1 - VL2 - S1002 S1005 - Coupefoto - 001
2016-241 Gent Abeelstr - WP1 - VL2 - S1002 S1005 - Coupefoto - 002
2016-241 Gent Abeelstr - WP1 - VL2 - S1002 S1005 - Coupefoto - 003
2016-241 Gent Abeelstr - WP1 - VL2 - S1002 S1005 - Coupefoto - 004
2016-241 Gent Abeelstr - WP1 - VL2 - S1003 - Coupefoto - 001
2016-241 Gent Abeelstr - WP1 - VL2 - S1003 - Coupefoto - 002
2016-241 Gent Abeelstr - WP1 - VL2 - S1003 - Coupefoto - 003
2016-241 Gent Abeelstr - WP1 - VL2 - S1003 - Coupefoto - 004
2016-241 Gent Abeelstr - WP1 - VL2 - S1003 - Coupefoto - 005
2016-241 Gent Abeelstr - WP1 - VL2 - S1004 - Coupefoto - 001
2016-241 Gent Abeelstr - WP1 - VL2 - Vlakfoto - 001
2016-241 Gent Abeelstr - WP1 - VL2 - Vlakfoto - 002
2016-241 Gent Abeelstr - WP1 - VL2 - Vlakfoto - 003
2016-241 Gent Abeelstr - WP1 - VL2 - Vlakfoto - 004
2016-241 Gent Abeelstr - WP1 - VL2 - Vlakfoto - 005
2016-241 Gent Abeelstr - WP1 - VL2 - Vlakfoto - 006
2016-241 Gent Abeelstr - WP1 - VL2 - Vlakfoto - 007
2016-241 Gent Abeelstr - WP1 - VL2 - Vlakfoto - 008
2016-241 Gent Abeelstr - WP1 - VL2 - Vlakfoto - 009
2016-241 Gent Abeelstr - WP1 - VL2 - Vlakfoto - 010
2016-241 Gent Abeelstr - WP1 - VL2 - Vlakfoto - 011
2016-241 Gent Abeelstr - WP1 - VL2 - Vlakfoto - 012
2016-241 Gent Abeelstr - WP1 - VL2 - Vlakfoto - 013
2016-241 Gent Abeelstr - WP1 - VL2 - Vlakfoto - 014

Bijlage 9.1.4. Tekenvellen				
Tekenvel	Formaat	WP	Inhoud	Datum aanmaak
1	A3	1	S1001, 1002 en 1005	16022017